

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA (BÖLGESEL COĞRAFYA) ANABİLİM DALI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS

TÜRKİYE NÜFUSUNUN YAŞ YAPISI:
1990 – 2000 YILLARI KARŞILAŞTIRMASI

DÖNEM PROJESİ

DANIŞMANI:
Prof. Dr. E. MURAT ÖZGÜR

HAZIRLAYAN:
BİLAL DİZBAY
05930304

ANKARA – 2007

ÖNSÖZ

Gerek coğrafyacılar, gerekse demograflar, sosyologlar, ekonomistler, siyaset bilimciler, şehir planlamacılar ile tıp ve tarih gibi değişik bilim dallarındaki uzmanlar tarafından, kendi yaklaşımlarına göre Türkiye nüfusu hakkında pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile, 1990 ve 2000 yıllarındaki Türkiye nüfusunun yaş yapısının nasıl bir görünüme sahip olduğunu belirlemek amaçlanmıştır.

Planlama açısından bir ülkenin veya herhangi bir yerin nüfusunun yaş yapısının belirlenmesi önemli bir yere sahiptir. Genç nüfus miktarına göre; sağlıklı büyüme, kaliteli eğitim ve iyi beslenme imkanlarını sağlamak, yetişkin sayısına göre; mesleki eğitim kazandırma, iş alanları yaratma ve konut ihtiyacını karşılamak, yaşlı nüfus miktarına göre; huzurevi, rehabilitasyon merkezi gibi sosyal tesislerin faaliyete geçirilmesinde yaş yapısının bilinmesi kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca, yatırımların doğru yönlendirilmesi, sanayi ve ticaret bakımından doğru pazar olanaklarının tespit edilebilmesi, sosyal güvenlik sisteminin düzgün bir şekilde işletilebilmesi, kısaca düzenli ve gelişmiş bir toplum olabilmek için yaş yapısının iyi tahlil edilmesi gerekir.

Gelişmiş ülkelerdeki yöneticiler “yaşlı” nüfusun sağlık ve bakım gibi ihtiyaçlarını nasıl gidereceklerini düşünürken, gelişmekte olan ülke liderleri ise, istihdam ve konut ihtiyacını nasıl gidereceklerini düşünürler.

Bu çalışma esnasında beni yönlendiren, teşvik eden ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. E. Murat Özgür ve Dr. M. Murat Yüceşahin'e teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ _____	I
I. GİRİŞ _____	1
II. MATERYAL VE METOD _____	3
III. TÜRKİYE'DE NÜFUS _____	4
3.1. TÜRKİYE NÜFUSUNUN GELİŞİMİ _____	4
3.2. TÜRKİYE'DE NÜFUSUN DAĞILIŞI _____	11
3.3. TÜRKİYE NÜFUSUNUN YAŞ VE CİNSİYET YAPISI _____	17
3.3.1. NÜFUSUN CİNSİYET YAPISI _____	17
3.3.2. NÜFUSUN YAŞ YAPISI _____	20
IV. SONUÇ VE TARTIŞMA _____	39
ÖZET _____	41
ABSTRACT _____	43
KAYNAKÇA _____	45
EKLER _____	47

I. GİRİŞ

Günümüzde bütün ülkelerin en çok dikkat çektiği konulardan biri olan nüfus; belli bir bölgede, belirli bir alanda yaşayan bireylerin oluşturduğu topluluktur. Nüfus, yeryüzündeki sınırlı doğal kaynakların paylaşılmasına, çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olurken diğer taraftan da, ülkelerin devamlılıklarını sağlamaları için bir unsurdur. Ülkelerin varlıklarını sürdürebilmeleri, nüfus miktarına ve bu nüfusun sahip olduğu özelliklere de bağlıdır. Bu nedenle, bütün ülkelerde farklı yöntem ve sıklıkta nüfus sayım ve tespitleri yapılarak, nüfusla ilgili bilgiler yenilenmektedir.

Nüfusla ilgili doğru veriler elde edilerek, nüfus istatistiklerinin yapılması gereklidir. Bir ülkenin en küçük üniteye kadar inebilecek sosyal ve ekonomik analiz ile sentezlerinin yapılarak nüfusun nasıl bir gelişim geçirdiği, hangi alanda nasıl bir dağılım gösterdiğini, ne tür özellikler taşıdığını tespit ederek, ihtiyaç ve sorunların çözümünde nasıl bir yol izleneceği belirlenmelidir.

Planlamaların başarılı olabilmesi için, çeşitli yaş, cinsiyet ve eğitim seviyesindeki insanların kapasite ve beklentilerinin bilinmesi gereklidir. Aksi halde nüfus potansiyeli ve özellikleri bilinmeden hazırlanacak kalkınma planları başarısız olacaktır. Nüfus artışı ve niteliklerinin (yaş grupları, cinsiyet, eğitim vb.) belirlenmesi geçmişte nasıl bir seyir takip ettiğinin bilinmesi geleceğe yönelik planlamaların yapılabilmesi ve başarılı olabilmesi için gerekli bilgilerdir.

Türkiye’de de ilki 1927’de, 1935’ten 1990 yılına kadar da her beş yılda bir olmak üzere nüfus sayımları yapılmıştır. Daha sonra 1997 ve en son 2000 yılında nüfus sayımı yapılmıştır.

Nüfusun yaş yapısındaki değişimler; aile yapısını, işgücü kaynaklarını, eğitim ve sağlık sistemlerini, kamu harcamalarını ve hatta bazı ülkelerde

politikaları bile etkilemektedir. Bu nedenle, nüfusun yaş yapısı birçok bilim dalı tarafından yakından takip edilmektedir.

Genç, orta yaş ve yaşlı nüfus grubunda yer alanların ihtiyaçları, yaşla ilişkili olarak değişmektedir. Çocuk sayısına göre, sağlıklı ve iyi beslenme, kaliteli eğitim alma ortamları hazırlamak, yetişkin nüfusuna göre, meslek ve mesleki eğitim kazandırma, iş imkanı sağlamak ve yaşam alanları oluşturmak, yaşlı nüfus miktarına göre de, bu insanların bakım ve sağlık konularındaki ihtiyaçlarını gidermek gerekir.

Yaş yapısı bakımından kendine has özelliklere sahip olan Türkiye nüfusu, yıllara göre değişiklikler göstermekte, çeşitli ülkelerle karşılaştırıldığında konumunda değişiklikler olduğu, ülke içerisinde de çeşitli dağılışı düzenleri sergilediği söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı; 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları'na göre Türkiye nüfusunun yaş yapısını incelemektir. Ayrıca, yaş yapısı yanında; nüfusun gelişimi ve dağılışı, nüfus artış oranı, cinsiyet oranları, yaş bağımlılık oranları hakkında da bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler il bazında değerlendirilmiş ve haritalandırılarak dağılışın görsel bir bütünlük kazanması sağlanmıştır.

Çalışmada ana yaş gruplarının (0-14, 15-64, 65+) yanı sıra, 0-19, 20-39, 40-59, 60 ve üzeri yaş gruplarının dağılımı da incelenmiştir.

II. MATERYAL VE METOD

Çalışmada; Devlet İstatistik Enstitüsü'nden (yeni adı TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu) alınan 1990 ve 2000 yıllarına ait Genel Nüfus Sayımı Sonuçları kullanılarak, nüfusun artış oranı, yaş gruplarına göre oranı, cinsiyet oranları, yaş bağımlılık oranları hesaplanmıştır. Genç, yetişkin ve yaşlı nüfus oranları il bazında düzenlenerek değerlendirilmiştir.

Düzenlenen bilgiler; ArcView GIS 3.2 programı kullanılarak haritalandırılmış ve bu yaş gruplarının 1990-2000 döneminde ne tür bir değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir.

Daha sonra, nüfusun dağılışı, değişim oranları, yaş gruplarının miktar ve oranları, cinsiyet oranları, bağımlılık oranları haritaları yapılarak istatistiksel veriler görsel bir hale getirilmiştir.

III. TÜRKİYE'DE NÜFUS

3.1. TÜRKİYE NÜFUSUNUN GELİŞİMİ

Türkiye'de nüfus, 1927'de yapılan ilk nüfus sayımından bu yana dönemler itibariyle değişik artış hızları gösterse de, genel olarak sürekli bir artış görülmektedir. Buna göre 1927 yılındaki ilk nüfus sayımında yaklaşık olarak 13.7 milyon olan ülke nüfusu, 1950 yılına geldiğimizde 21 milyon civarına yükselmiştir (**Tablo 1**).

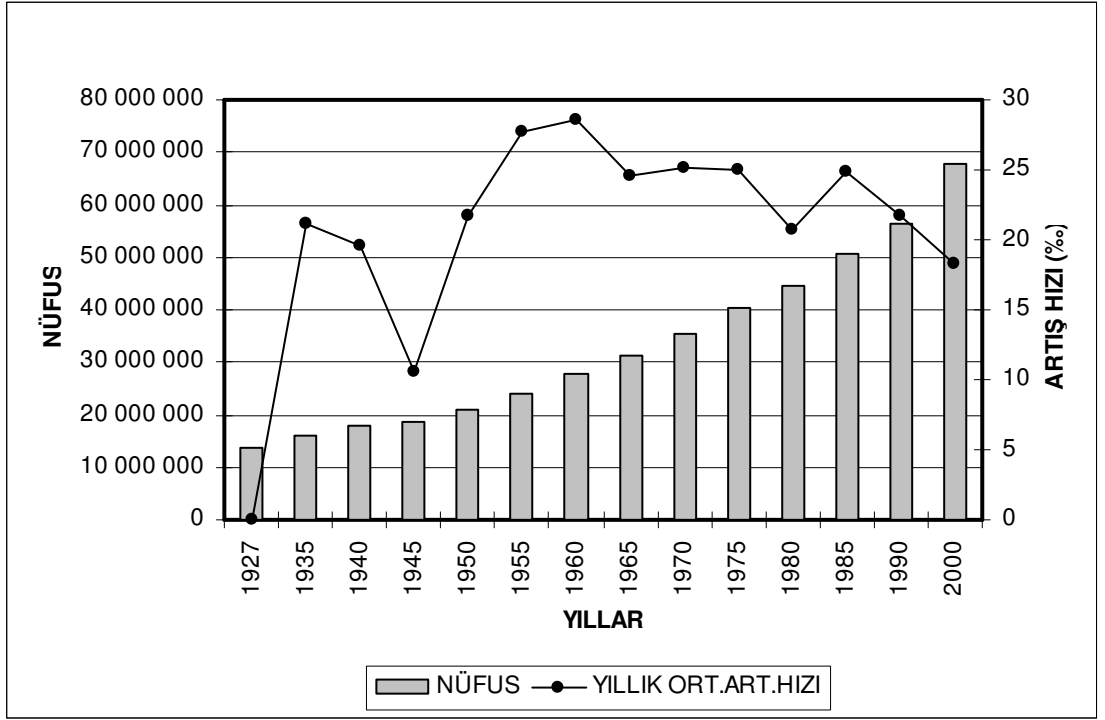
Bir ülke nüfusunun azalış ya da artış göstermesinin nedenleri; doğumlar, ölümler ve göçlerdir. Bu etkenlerden doğumlar ve ölümler arasındaki fark nüfus artışında en etkili faktörlerdir. Bu iki etken arasındaki fark sonucu nüfusta meydana gelen artışa doğal artış adı verilmektedir.

Türkiye'de görülen nüfus artışı, bazı zamanlarda yurt dışından ülkeye olan küçük çaplı dış göçler ya da Hatay'ın Türkiye'ye katılması (1939) dışında, genel olarak doğal artış yoluyla olmuştur (Özgür, 1998: 11).

Tablo 1: Genel Nüfus Sayımlarına Göre Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızı.

YILLAR	NÜFUS	YIL.NÜFUS ART.HIZI (‰)	İL SAYISI	İLÇE SAYISI
1927	13 648 270	-	63	328
1935	16 158 018	21.10	57	356
1940	17 820 950	19.59	63	370
1945	18 790 174	10.59	63	396
1950	20 947 188	21.73	63	422
1955	24 064 763	27.75	66	493
1960	27 754 820	28.53	67	570
1965	31 391 421	24.62	67	571
1970	35 605 176	25.19	67	572
1975	40 347 719	25.00	67	572
1980	44 736 957	20.65	67	572
1985	50 664 458	24.88	67	580
1990	56 473 035	21.71	73	829
2000	67 803 927	18.28	81	850

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Grafik 1: Genel Nüfus Sayımlarına Göre Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızı.

Türkiye’de yıllık ortalama nüfus artış hızı yaklaşık olarak % 20 civarında olmuştur. Ancak 1940-1945 arası dönemde % 10,6 oranındaki artış hızı bunun dışındadır. Sebebi, ülkenin savaşa girme ihtimaline karşılık, belli sayıda insanın silah altına alınmasıdır. Bu dönemde evlilikler azalmış ve doğal olarak doğum oranları da düşmüştür. Diğer bir neden ise; bu dönemdeki ana baba olacak çağıdaki kişilerin sayıca az olmasıdır. Çünkü Kurtuluş Savaşı yıllarında doğanlar 1940’lı yıllarda ana baba olabilirdi. Ama 1910’lu yıllardan 1922’ye kadar ülkede savaş hali olduğu için evlilik ve doğum miktarları da az olmuştur (**Grafik 1**).

En fazla nüfus artışı % 28,5 ile 1955-1960 arasındaki dönemde olmuştur. Bu dönemdeki artışın fazla olmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar, 1950’li yıllardan itibaren bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de sağlık koşullarının iyileşmesi, bunun sonucu olarak ölüm oranlarının azalması, II. Dünya Savaşı’nın olumsuz psikolojik etkisinin ortadan kalkmaya başlaması, evliliklerin ve buna bağlı olarak doğum oranlarının artması, bebek

ölüm oranlarının azalmasıdır. Ayrıca, arka arkaya ortaya çıkan savaşlar ve sonrasında ülkenin içinde bulunduğu kötü ekonomik koşullarının iyileşmeye başlaması da insanların çocuk sahibi olma arzusunu artırmıştır.

1950-1960 döneminde Balkanlardan gelen göçmenler de Türkiye nüfusu üzerinde % 8'lik bir artışa neden olmuştur. Bu göçler özellikle, 1940-1950 yılları arasında bir gerilemenin olduğu Trakya'da, nüfus artış hızının 1950-1960 döneminde ‰ 20'nin üzerine çıkması daha çok bu göçlerle ilgilidir¹ (Kasarcı, 1996: 257).

1960-1970 dönemine gelindiğinde, daha önceki dönemde görülen hızlı nüfus artışı gerileyerek ‰ 25.2'ye düşmüştür. Bu dönemde nüfusu etkileyen en önemli olay, başta Avrupa olmak üzere, yurt dışına yapılan işçi göçleridir.

1950'li yıllarda başlayan şehirleşme hareketleri, 1960'lı yıllardan sonra daha da hızlanmıştır. Bu dönemde kırdan kente gelenlerin daha kolay uyum sağlaması, kadının iş hayatına atılması ve eğitime bağlı olarak, doğum oranlarında önemli oranlarda düşüş olmuştur.

1970 yılında 35.6 milyon olan ülke nüfusu ‰ 25.2'lik artışla beş yıl sonra 40.3 milyona ulaşırken, 1980 yılında ise; ‰ 20.7'lik artış oranıyla 44.7 milyona yükselmiştir.

1980'li yıllardan sonra ise, Türkiye'de daha önceki dönemlerde görülen sosyal ve ekonomik karışıklıkların belli oranlarda ortadan kalktığı, ekonomik bakımdan birtakım yatırımların yapılmaya başlandığı bir dönem ortaya çıkmıştır. 1985 yılında 50.6 milyon nüfus, 1990 yılında ‰ 21.7'lik artışla 56.4 milyona yükselmiştir.

¹ Edirne (yerleştirilen göçmen sayısı: 84 946, nüfus artışındaki payı: ‰ 71.3), Kırklareli (yerleştirilen göçmen sayısı: 69 402, nüfus artışındaki payı: ‰ 52.1), Tekirdağ (yerleştirilen göçmen sayısı: 83 329, nüfus artışındaki payı: ‰ 57.8).

1990-2000 döneminde ‰ 18.3'lük artış oranıyla, 1940'lı yıllardan sonra ilk defa ‰ 20'nin altına inen nüfus artış hızı sonucu ülke nüfusu 67.8 milyona ulaşmıştır.

Dönemler bakımından incelendiğinde bölgelere göre değişmekle beraber, Türkiye nüfusu, 1940'lı yıllar dışında genel olarak her dönemde hızlı bir artışa sahip olmuştur. II. Dünya Savaşı etkilerinin ortadan kalkmaya başlamasıyla birlikte ‰ 20'nin üzerine çıkan nüfus artış hızı, 1990 yılından sonra ‰ 20'nin altına düşmüştür. Bunun en önemli sebebi; 1980'li yılların başından itibaren yavaşlayan doğurganlık hızının ilerleyen yıllarda daha da azalmasıdır.

1960 yılında 19 olan kadınlarda ilk evlenme yaşı, 1990 yılında 22'ye yükselmiş, 1963 yılında 6.1 olan toplam doğurganlık hızı da 1993 yılında 2.7'ye inmiştir. Göç ve şehirleşme de doğurganlık oranlarının aşağı seviyelere çekilmesinde etkili olmuştur. Tarım toplumundan hizmet ve endüstri toplumuna, köy hayatından şehir hayatına geçiş, göçe katılarak köyden şehire giden genç yetişkinlerde daha düşük üreme ve daha küçük aileler oluşturmayı beraberinde getirmiştir. Sağlıklı ve eğitilmiş nesiller yetiştirme arzusu, ailelerin geçim güçlükleri, şehirselleşme işlerinde kadının çalışma ortamına daha fazla girmesi, genel eğitim seviyesindeki göreceli ilerlemeler, insanları daha az çocuk sahibi olma yoluna itmiştir (Özgür, 1998: 13).

Tablo 2: Bölgelere Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı.

	1990 NÜFUSU	2000 NÜFUSU	YIL.NÜFUS ARTIŞ HIZI (‰)
Toplam	56 473 035	67 803 927	18.28
Marmara	13 295 878	17 365 027	26.69
Güneydoğu Anadolu	5 157 160	6 608 619	24.79
Akdeniz	7 026 489	8 706 005	21.43
Ege	7 594 977	8 938 781	16.29
Orta Anadolu	9 913 306	11 608 868	15.78
Doğu Anadolu	5 348 512	6 137 414	13.75
Karadeniz	8 136 713	8 439 213	3.65

Kaynak: TÜİK İstatistikleri.

Bölgelerin 1990 ve 2000 yılı nüfuslarını karşılaştırdığımızda, ‰ 26.7'lik artış hızıyla Marmara Bölgesi ilk sırada yer alırken onu; ‰ 24.8'lik oranla Güneydoğu Anadolu ve ‰ 21.4'lük oranla Akdeniz bölgeleri izlemektedir. Bu üç bölge Türkiye ortalamasının üzerinde bir nüfus artış hızına sahiptir. Marmara ve Akdeniz bölgeleri, göç almaları nedeniyle yüksek bir artış oranına sahipken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise; dışarıya göç vermesine karşılık, yüksek doğurganlık oranı nedeniyle nüfus artış hızı yüksektir. Ege, Orta Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleri ise, ‰ 18.3'lük Türkiye ortalamasının altında kalan yerler olarak dikkat çeker (**Tablo 2**).

Türkiye'nin nüfusunu komşu ülkelerin nüfusu ile karşılaştırdığımızda, birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İran dışındaki diğer komşu ülke nüfuslarını topladığımız zaman ancak Türkiye nüfusu kadar bir nüfus miktarı ortaya çıkmaktadır (**Tablo 3**).

Dünya ortalaması % 1.35 olan nüfus artışı, ister doğal artış yoluyla olsun isterse göçlerle birlikte alınsın, günümüzde belirli ülke ve bölgelerde yüksek oranlarda görülürken, bazı ülke ve bölgelerde de nüfus azalmaları şeklinde yaşanmaktadır. En yüksek nüfus artış oranları, bazı Afrika ülkeleri başta olmak üzere, Tablo 4'ten de anlaşılacağı gibi, gelişmekte olan ülke ve bölgelerdedir. Buna karşılık, eski Sovyet Bloku ile gelişmiş-sanayileşmiş ülkelerin büyük çoğunluğunda nüfus değişim hızı eksi değerler vermektedir. Bu ülkeler sahip oldukları nüfus miktarını ancak göçmen alarak koruma çabasındadırlar.

Tablo 3: Türkiye ve Komşu Ülkelerin Nüfus Miktarı.

ÜLKELER	YILI	NÜFUS
TÜRKİYE	2000	67 803 927
İRAN	2001	66 128 965
İRAK	2001	23 331 985

SURİYE	2001	16 728 808
YUNANİSTAN	2001	10 623 835
AZERBAJCAN	2001	7 771 092
BULGARİSTAN	2001	7 707 495
GÜRCİSTAN	2001	4 989 285
ERMENİSTAN	2001	3 336 100
DÜNYA	2000	6 085 572 000

Kaynak: Şahin ve Doğanay, 2006: 287.

Tablo 4: Dünya Nüfus Artışında Önde Gelen Ülkeler (1995-2000).

EN YÜKSEK ARTIŞ ORANI GÖSTEREN ÜLKELER	%	NÜFUS ARTIŞ ORANI EKSI OLAN ÜLKELER	%
RUANDA	8.48	ESTONYA	-1.26
LİBERYA	7.07	BULGARİSTAN	-1.12
YEMEN	4.17	UKRAYNA	-0.78
FİLİSTİN TOPRAKLARI	3.83	LETONYA	-0.77
AFGANİSTAN	3.68	KAZAKİSTAN	-0.54
SOMALİ	3.56	MACARİSTAN	-0.50
NİJER	3.46	RUSYA FED.	-0.36
KONGO DEM. CUM.	3.34	GÜRCİSTAN	-0.34
TOGO	3.27	BELARUS	-0.28
UMMAN	3.27	ROMANYA	-0.22

Kaynak: Tümertekin ve Özgüç, 2002: 247.

Türkiye'nin ve bazı ülkelerin ortalama nüfus artış oranlarına baktığımızda ise; Türkiye ve Irak'ın Dünya ortalamasının üzerinde bir artış oranına sahip olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkeler kategorisinde yer alan ülkelerdeki oranlar ise, Dünya ortalamasının altında değerlere sahiptir (**Tablo 5**).

Tablo 5: Ülkelere Göre Nüfus Artış Oranı.

ÜLKELER	1990-1995 (%)	1995-2000 (%)
TÜRKİYE	1.8	1.7
IRAK	3.1	3
JAPONYA	0.3	0.2
BULGARİSTAN	-1	-0.7
ROMANYA	-0.5	-0.5

İNGİLTERE	0.3	0.3
YUNANİSTAN	1	0.6
ALMANYA	0.6	0.2
ABD	1.1	1.1
DÜNYA	1.5	1.3

Kaynak: Birleşmiş Milletler 2005.

Bir nüfusun sağlığını belirten bir ölçü olan “ortalama yaşam süresi” dünya ölçüsünde 1955 yılında 48 iken, 1995-2000 arası dönemde 64.6’ya yükselmiştir. Türkiye’deki ortalama yaşam süresine baktığımızda da dünya ortalamasının üzerinde değerlere sahip olduğu ve gittikçe artan bir seyir izlediği görülmektedir. Ortalama yaşam süresinin 68 olduğu Türkiye (erkekler için 67, kadınlar için 72) bu bakımdan Güney Amerika ülkelerine benzerlik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin en yüksek yaşam sürelerine sahip olduğu görülürken, sosyo-ekonomik durumu düzensiz olan Irak’ta ortalama yaşam süresinin azalma eğilimi gösterdiği gözlenmektedir (**Tablo 6**).

Tablo 6: Ülkelere Göre Ortalama Yaşam Süresi (yıl).

ÜLKELER	1990-1995	1995-2000
TÜRKİYE	66.1	67.8
IRAK	59.5	58.8
JAPONYA	79.5	80.5
BULGARİSTAN	71	71.1
ROMANYA	69.4	69.7
İNGİLTERE	76.4	77.2
YUNANİSTAN	77	77.9
ALMANYA	76.2	77.5
ABD	75.2	76.5
DÜNYA	63.7	64.6

Kaynak: Birleşmiş Milletler 2005.

Tıptaki ilerlemeler, birçok hastalığın tanınması, daha iyi beslenme ve genel yaşama koşullarındaki iyileştirmeler, özellikle de dünyanın ekonomik bakımdan ileri ülkelerinde ömrü oldukça uzatırken, dünyanın gelişmekte olan, daha yoksul kesimlerinde bile olumlu etkiler yaratmıştır. Belli başlı bölgeler

arasında en kısa ortalama ömre sahip Afrika'da bile bu süre 55'e çıkmıştır. Diğer bölgelerde insanlar 60 yaşın, hatta Okyanusya, Avrupa ve Anglo-Amerika'da 77 yaşın çok ötesine kadar yaşayabilmektedirler (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 256).

Türkiye'nin gelecekteki nüfusuyla ilgili olarak geçmiş yıllardaki nüfus artış seyri dikkate alınarak DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) tarafından yapılan hesaplama göre 2010 yılında Türkiye nüfusu 75 milyon, 2025 yılında ise 85 milyon olacaktır. Diğer bazı kaynaklarda ise; Birleşmiş Milletler'in verilerinden de yararlanılarak Türkiye nüfusunun 2025 yılında 120 milyonu bulacağı ve dünya nüfusunun % 1.4'üne sahip olacağı belirtilmektedir. Bütün bunların yanı sıra Türkiye nüfusunun 1927'den itibaren gelişim aşamaları ve özellikle 1980'li yıllardan sonraki seyri dikkate alınırca önümüzdeki 15-20 yılda Türkiye nüfusunun 80 milyon civarında olacağı pek çok kişinin kabul ettiği bir düşüncedir (Karabağ ve Şahin, 2006: 26).

3.2. TÜRKİYE'DE NÜFUSUN DAĞILIŞI

Yeryüzünde insanların ne şekilde dağıldıkları konusu beşeri coğrafyanın en temel ve en önemli yanlarından birisini oluşturur. Bir yerden diğerine olan nüfus farklılıkları o yerlerin özellikleri ve içinde yaşayan insanların yaşam tarzları hakkında çok şey anlatır. Nüfus dağılışı hakkındaki bilgiler, aynı zamanda da, dünyanın insan tarafından kullanılışıyla ilgili çok çeşitliliği de dile getirirler.

Nüfus dağılışı, bireylerin ya da grupların mekan üzerinde yerleşmeleriyle meydana getirdikleri gerçek kalıp olarak tanımlanmıştır. Bir alanda nüfusun toplanma derecesini ölçmek ve dünyanın bir yeri ile diğerini karşılaştırabilmek için bir nüfus yoğunluk ölçütü kullanmak gerekir. Herhangi bir alanda yaşayan nüfus ile o alanın yüzölçümü arasındaki oranı "yoğunluk" terimi ifade eder. En çok kullanılan yoğunluk ölçüsü de "nüfus yoğunluğu" ya

da “aritmetik yoğunluk” olarak ifade edilen, birim alan başına düşen nüfus miktarını veren ölçüttür (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 338).

Nüfusu hızlı artan bir ülke olan Türkiye’de, birim alana düşen insan sayısı da hızla artmaktadır. Toprak bütünlüğü sabit kalırken insan sayısının artması, kişi başına düşen arazi miktarını düşürmektedir. Bu sebeple, nüfus yoğunluğunda sürekli bir artış görülmektedir. 1927 yılında km²'ye 18 kişi olan ortalama nüfus yoğunluğu, 2000 yılında 88 kişiye yükselmiştir. İllerimizden örnek verecek olursak: 1990’da nüfus yoğunluğu Tunceli’de 17, Hakkari’de 24, Ankara’da 126, Ordu’da 138, İzmir’de 225 ve İstanbul’da 1280 olarak tespit edilmiştir. 2000 yılında ise bu yoğunluk; İstanbul’da 1754, Kocaeli’nde 333, İzmir’de 282, Hatay’da 232, Trabzon’da 208, Bursa’da 192, Gaziantep’te 168, Ankara’da 156 ve Tunceli’de 12 kişidir.

Tablo 7: Türkiye’de Yıllara Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu.

YILLAR	NÜFUS	YÜZÖLÇÜMÜ (km ²)	NÜFUS YOĞ. (nüfus/ km ²)
1927	13 648 270	762 736	18
1935	16 158 018	762 736	21
1940	17 820 950	767 119	23
1945	18 790 174	767 119	24
1950	20 947 188	767 119	27
1955	24 064 763	767 119	31
1960	27 754 820	772 091	36
1965	31 391 421	774 810	41
1970	35 605 176	774 815	46
1975	40 347 719	774 815	52
1980	44 736 957	774 815	58
1985	50 664 458	774 815	65
1990	56 473 035	774 815	73
2000	67 803 927	769 604	88

Kaynak: Karabağ ve Şahin, 2006: 39.

Nüfusun dağılışını etkileyen faktörleri iki grupta toplayabiliriz. Bunlar: 1) Doğal çevrenin verimi ve yerleşmeye uygunluğu ile ilişkili faktörler olan; iklim, su kaynakları, toprak, yüzey şekilleri ve maden zenginlikleri ile; 2) İnsanların coğrafi çevreye uyum sağlamak amacıyla yapmış oldukları faaliyetler sonucu oluşan beşeri faktörlerdir.

Türkiye'deki nüfus dağılışı ve yoğunluğunu incelediğimizde, denize kıyısı bulunan bölgeler ile ülkenin orta kısımları arasında bir farklılık görülmektedir. Kıyı bölgelerde nüfus, doğal ve beşeri şartların iç bölgelere oranla daha elverişli olması nedeniyle sık ve yoğundur. Bunun yanında her bölgenin içerisinde de nüfus sıklığı ve yoğunluğu bakımından farklılıklar görülmektedir (**Harita 2**).

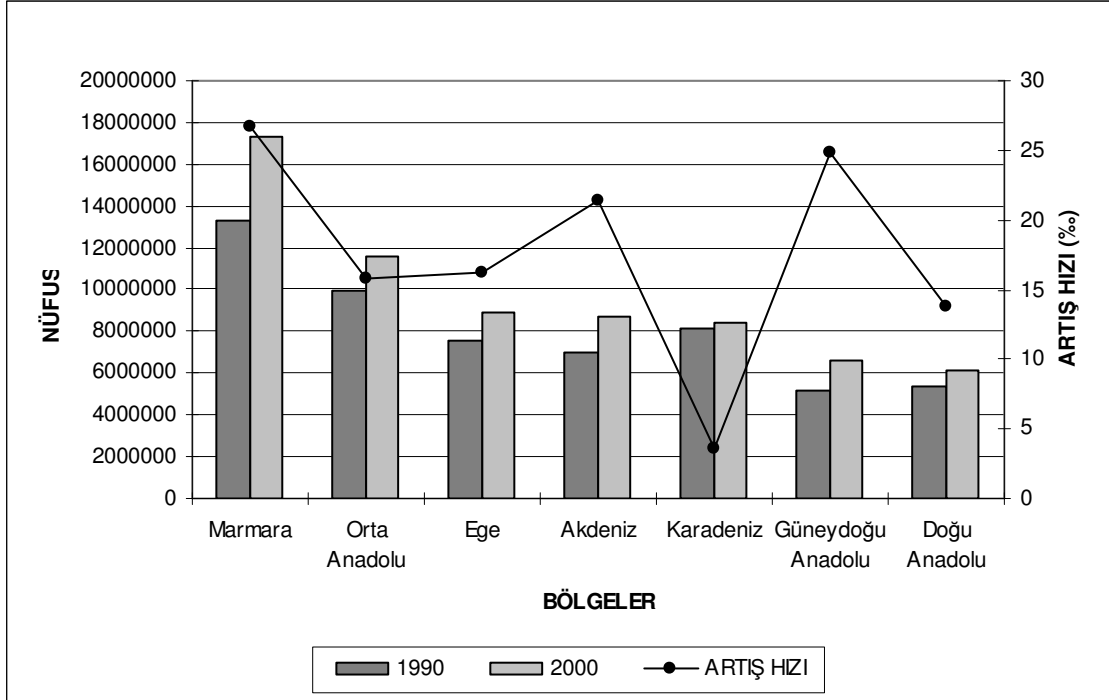
Bölgeler bazında ele alacak olursak; en fazla nüfusa sahip olan bölge Marmara'dır. 2000 yılında 17.4 milyonluk nüfusa sahip olan bölgede nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının üç katına yakındır.

Marmara Bölgesi'nde genel olarak yoğun bir nüfus görülürken, bölgenin her yerinde aynı sıklıkta değildir. Bölgenin en yoğun nüfuslu ili olan İstanbul'da bölge nüfusunun yarıdan fazlası (% 57) bulunmaktadır. Bu ilde 2000 yılındaki nüfus yoğunluğu ortalaması 1750 kişinin üzerindedir. Bu ilin yanında; İzmit ve Gemlik körfezlerinin kıyısı, bu körfezlerin doğudaki devamı durumundaki ova ve havzalar (Adapazarı, İzmit, Pamukova gibi), Güney Marmara'da Bursa ve Balıkesir ovaları sık nüfuslu yerlerdir.

Trakya'da, Yıldız Dağları (Istranca) Bölümü bölgenin en tenha yeri olarak dikkat çekmektedir. Burada 35 kişi olan yoğunluk ortalaması, Çatalca-Kocaeli Bölümü'nde yaklaşık 1000 kişidir.

Nüfusunun büyük kısmı ovalar ve alçak platolar üzerinde toplanmış olan Orta Anadolu Bölgesi'nin 2000 yılı nüfusu 11.6 milyondur. Ankara, Konya, Kayseri, Eskişehir ovaları sık nüfuslu yerleri oluştururken, Tuz Gölü

çevresi, verimsiz topraklardan oluşan ve yarı kurak bir iklime sahip olan alçak düzlükler ile çevrelerindeki Cihanbeyli, Haymana ve Obruk platoları nüfusun seyrek olduğu yerlerdir.

Grafik 2: Bölgelere Göre Toplam Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (1990-2000).

2000 yılında yaklaşık olarak 8.9 milyon nüfusa sahip olan Ege Bölgesi, nüfus yoğunluğu bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. Bölge nüfusunun yarıya yakını Asıl Ege Bölümü'nde yer alan İzmir ve Manisa illerinde bulunurken, iklimin ve yeryüzü şekillerinin daha elverişsiz olduğu İçbatı Anadolu Bölümü'nde nüfusun % 20'si yer alır. Bölge genelinde 100 kişi olan nüfus yoğunluğu, Asıl Ege Bölümü'nde 138 kişiye, İzmir ilinde 260'a çıkmaktadır. Bakırçay, Gediz, Büyük ve Küçük Menderes olukları nüfusun sık olduğu yerler iken, nüfus yoğunluğu 25-50 kişi arasında değişen Menteşe yöresi ve İçbatı Anadolu seyrek nüfuslu yerlerdir.

2000 yılında Ege Bölgesi'ne yakın bir nüfusa (8.7 milyon) sahip olan, fakat yüzölçümü bakımından daha büyük olan Akdeniz Bölgesi'nde nüfus

yoğunluğu; Türkiye ortalamasına yakındır (80 kişi). İskenderun Körfezi, Antalya çevresi, Çukurova, Amik ve Kahramanmaraş ovaları ile Göller yöresindeki ovalar sık nüfuslu yerlerdir. Antalya Bölümü'nde 55 olan nüfus yoğunluğu, Adana Bölümü'nde 106 kişidir. Tarım arazilerinin verimli ve geniş olması, ulaşım imkanlarının iyi olması, sanayi kuruluşlarının çok olması Adana Bölümü'nde nüfusun yoğun olmasına neden olmuştur. Antalya çevresinde ise; tarımın yanında turizmde nüfus yoğunluğunda etkilidir.

Toplam nüfusu 2000 yılında 8.4 milyon olan Karadeniz Bölgesi'nde nüfusun büyük kısmı Samsun'dan Gürcistan'a kadar uzanan dar kıyı şeridinde toplanmıştır. Denizel iklim, eğimli ve dar bir arazi olmasına karşılık verimli toprak ile balıkçılık nüfusun bu sahada toplanmasında etkili olmuştur.

Kıyının hemen gerisinde 4000 metreye kadar yükselen dağlarda yoğun nüfus kesintiye uğrarken, dağların Orta Anadolu'ya bakan yamaçlarında da seyrek bir nüfus görülür. Doğu Karadeniz kıyılarında nüfus yoğunluğu 100 ila 300 kişi arasında değişirken, kıyı gerisinde 25-50 kişi arasında bir değer ortaya çıkmaktadır.

Orta Karadeniz'in kıyı kesiminde 100 kişiyi aşan nüfus yoğunluğu iç kısımlarda 50 ile 100 kişi arasında değişmektedir. Batı Karadeniz'de ise; Zonguldak yöresinde 100 kişi hatta yer yer 200 kişinin üzerine çıktığı yoğunluklar görülürken, diğer kesimlerde 25-50 kişi arasında değişen yoğunluklar görülür.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2000 yılındaki 6.6 milyonluk nüfusuyla Türkiye'de altıncı sırada yer alırken, yüzölçümü bakımından en küçük coğrafi bölgedir. Gaziantep, Kilis, Diyarbakır havzası, Mardin sık nüfuslu yerlerdir. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin tamamıyla işler hale gelmesi bölgenin gelişmesine ve nüfus yoğunluğu bakımından daha da önemli bir hale gelmesine yol açacaktır.

Türkiye'nin yüzölçümü bakımından en büyük bölgesi olan Doğu Anadolu Bölgesi, nüfus bakımından da en az nüfusa sahip bölgesidir. 2000 yılı nüfusu 6.1 milyon olan bölge, Türkiye'nin en az nüfus yoğunluğuna sahip bölgesidir. Kilometre kareye 36 kişi düşen bölgede nüfusun az olmasının nedenlerini; sert karasal iklim koşulları, derince yarılmış yüksek dağlık alanların geniş alanlar kaplaması, ortalama yükseltinin fazla olması, tarım alanlarının azlığı, sanayi tesislerinin yetersiz oluşu ve ulaşımın zor olması olarak sıralayabiliriz.

2000 yılı itibarıyla Orta Anadolu'da 11.6, Güneydoğu Anadolu'da 6.6 ve Doğu Anadolu'da 6.1 milyon olmak üzere, Türkiye'de denizden uzak bölgelerde toplam 24.4 milyon insan yaşamaktadır. Bu da Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak 1/3'üne denk gelmektedir.

İç bölgelerde karşılaştığımız nüfusun dağınık, seyrek ve boşluklu olma hali doğa koşullarıyla yakından ilgilidir. Aşırı sıcak veya soğuklar, yağış yetersizliği ve yağış rejiminin düzensizliği ile kendini belli eden iklim koşulları, bu bölgelerin bazılarında tarıma elverişli toprakların azlığı, su kaynaklarının yetersizliği ve yer şekilleri bu kapsamda düşünülebilecek güç doğa koşullarıdır. O itibarla henüz doğayla baş edememiş insanoğlunun ona uymak zorunda kaldığı bir yerleşim ve nüfus dağılışı düzeni bu sahaların genelinde egemen olmuştur. Fakat zamanla bu tablonun değişmesi yine insanın doğaya karşı vereceği mücadele ve müdahalelere bağlı görünmektedir (Özgür, 1998: 31).

Genel olarak Türkiye nüfusunun dağılışına baktığımız zaman; kıyı kesimleri, verimli tarım alanları, sanayisi gelişmiş yöreler ve turizm bakımından elverişli yerler nüfusun yoğun olarak görüldüğü yerlerdir. Bunun yanında dağlık ve engebeli bir yapıya sahip yerler, ormanlık alanlar, verimsiz toprakların bulunduğu yöreler, yağış bakımından yetersiz yerler ve sanayinin gelişmediği yerler de nüfusun seyrek olduğu alanlara denk gelmektedir.

3.3. TÜRKİYE NÜFUSUNUN YAŞ VE CİNSİYET YAPISI

Bir ülkede sadece nüfus miktarının bilinmesi, gelecekle ilgili planlama yapabilmek için yeterli değildir. Bunun için nüfusun büyüklüğü ile birlikte niteliği de önem kazanmıştır. Bunlar; cinsiyet ve yaş yapısı, eğitim, medeni ve mesleki durumu, gelir düzeyi ve nüfusun nerede yaşadığı gibi niteliklerdir. Bu niteliklerin bilinmesi o ülkenin sosyal ve ekonomik düzeyi hakkında bilgi edinmeyi ve planlamaların başarıya ulaşmasını kolaylaştırır.

3.3.1. NÜFUSUN CİNSİYET YAPISI

Nüfusun cinsiyet yapısını belirlemek; yani kadınların erkeklerden daha fazla ya da az olduğunu tespit etmek için, bir yerdeki 100 ya da 1000 kadına düşen erkek sayısı olarak adlandırılan “genel cinsiyet oranı” kullanılır. 100’den (ya da 1000’den) büyük sayılar yüksek bir cinsiyet oranını; yani erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğunu gösterir.

Dünyada doğum miktarlarına baktığımız zaman; yaklaşık 105 erkek çocuğuna karşılık 100 kız çocuğu doğmaktadır. Kadınların erkeklerden daha uzun yaşaması nedeniyle de yaşlılar arasında cinsiyet oranı düşüktür. Bütün yaş grupları dikkate alındığında, dünya ortalamasının hemen hemen dengede olduğu görülür (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 291).

Birçok faktör cinsiyet oranının dengesiz olmasına neden olabilmektedir. Mesela, göç veren bir ülkede kadın nüfus fazla iken, göç alan ülkede de erkek nüfus fazlalığı ortaya çıkar. Savaşlar nedeniyle de daha fazla erkek nüfusun ölmesi kadın nüfusun lehine bir dengesizlik yaratır.

Nüfusun cinsiyet oranı; doğum ve ölüm oranlarının belirlenmesi, evlilik ile çalışma hayatına katılmaları bakımından önemlidir. Çünkü, cinsiyet

oranlarının dengesiz dağılımı, evliliklerin azalmasına, sonucunda da doğum oranlarının düşmesine yol açabilmektedir. Ayrıca erkekler çalışma hayatına daha çok katılırken, ortalama ömür bakımından kadınlar erkeklerden daha uzun yaşarlar.

Türkiye nüfusunun cinsiyet oranlarına baktığımız zaman; 1927 yılında 93 olan 100 kadına düşen erkek sayısı, 1940 yılında dengelenerek 100'e çıkmış ve o tarihten sonra 1975 yılında en yüksek değer olan 106'ya çıkmıştır. 2000 yılına geldiğimizde ise; nüfus artış oranındaki düşme sonucu bu oran 103'e düşmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında kadın nüfusunun çok olmasının nedenleri; I. Dünya ve Kurtuluş savaşlarında erkek nüfusun daha çok ölmesidir (**Tablo 8**).

Tablo 8: Yıllara Göre Türkiye'de Nüfusun Cinsiyet Oranları.

YILLAR	ERKEK NÜFUS (%)	KADIN NÜFUS (%)	100 KADINA DÜŞEN ERKEK SAYISI
1927	48.1	51.9	93
1935	49.1	50.9	97
1940	49.9	50.1	100
1945	50.3	49.7	101
1950	50.3	49.7	101
1955	50.8	49.2	103
1960	51	49	104
1965	51	49	104
1970	50.6	49.4	102
1975	51.4	48.6	106
1990	50.7	49.3	103
2000	50.7	49.3	103

Kaynak: TÜİK İstatistikleri.

Türkiye’de, 1990 yılında 28.6 milyon erkek ve 27.9 milyon kadın nüfus bulunurken, genel cinsiyet oranı 103 olarak ortaya çıkmaktadır. Toplam 28 il de bu oran ülke ortalamasının üzerinde yer alırken, 45 il de ortalamanın altında değerler ortaya çıkmaktadır (**Harita 3**). Harita 3’ü incelediğimiz zaman, Karadeniz ve Orta Anadolu bölgelerinde kadın nüfusun fazlalığı dikkat çekerken diğer bölgeler genelde ya dengeli ya da erkek nüfusun fazla olduğu yerler olarak ortaya çıkar.

Buna göre, göç nedeniyle nüfus kaybeden Karadeniz ve Orta Anadolu illerinde kadın nüfus fazla iken, askeri birliklerin bulunduğu (İzmir-Foça, Hakkari-Çukurca, Trakya) merkezlerde, turizm faaliyetlerinin gelişmiş olduğu alanlarda (Muğla-110, Antalya-108), sanayinin gelişmiş olduğu yerlerde erkek nüfus fazlalığı görülmektedir.

1990 yılı genel cinsiyet oranlarının en yüksek olduğu iller; Hakkari, Kırklareli, Tekirdağ, Şırnak ve Edirne’dir. Bu illerde oran 110’un üzerindedir. En yüksek oran 120 erkek ile Hakkari ilinde görülür. En düşük orana sahip iller ise; Sinop, Rize ve Kastamonu’dur. Dışarıya göç veren bu illerde genel cinsiyet oranı 92’nin altındadır.

2000 yılına gelindiğinde erkek nüfusu 34.3 milyon, kadın nüfusu da 33.5 milyona yükselmiştir. Genel cinsiyet oranı 1990 yılındaki gibi 103 olurken, toplam il sayısı 81’e yükselmiştir. Bu illerden 38’i ortalamanın üzerinde oranlara sahipken, diğer 43 il ortalamanın altında oranlara sahiptirler (**Harita 4**).

Harita 4’ü incelediğimizde, Türkiye genelinde illerin çoğunluğunda genel cinsiyet oranının 100-110 arasında değerlere sahip olduğu görülmektedir. Bu oranın 100’ün altına düştüğü iller ise; Karadeniz ve Orta Anadolu illeri olarak dikkati çekmektedir. Bartın, Kastamonu, Samsun, Çorum ve Sinop illeri en düşük oranlara sahip illerdir. Bu illerde oran 95’in altına düşmektedir. En düşük oran ise 90 erkek ile Bartın’da görülür.

Erzincan, Edirne, Bitlis, Isparta, Muğla, Yalova, Bilecik ve Kırklareli illerinde bu oran 110-120 arasında değişmektedir. Tunceli, Hakkari ve Şırnak illeri ise cinsiyet oranının en yüksek olduğu yerler olarak dikkat çekerler. Bu illerde oran 120'nin üzerinde görülürken, Tunceli 140 erkek ile en yüksek orana sahip ildir (**Harita 4**).

3.3.2. NÜFUSUN YAŞ YAPISI

Bir canlının doğduğu andan itibaren yaşadığı saatlerin, günlerin, ayların ve yılların sayısı o kimsenin yaşını ifade eder.

Nüfusun, yaş grupları itibariyle dağılımı nüfusun yapısını (tipini), ortaya koyar. Nüfusun genelde üç tipi olduğu kabul edilmektedir. Bunları; artan, duran ve eksilen nüfus tipi olarak sınıflandırabiliriz (**Tablo 9**).

Tablo 9: Nüfus Tipleri.

Yaş Grupları	Artan Nüfus Tipi	Duran Nüfus Tipi	Eksilen Nüfus Tipi
0-14 (%)	40	30	20
15-49 (%)	50	50	50
50+ (%)	10	20	30
TOPLAM	100	100	100

Kaynak: Ergene, 1993: 15.

Tablo 9'dan da anlaşılacağı gibi artan nüfus tipini etkileyen yaş grubu 0-14 yaş grubudur. Eksilen nüfus tipini etkileyen yaş grubu ise, 50 ve üzeri yaş grubudur. Bir ülkenin yaş yapısını etkileyen doğal faktörler yanında harpler, iç ve dış göçler gibi suni faktörlerde vardır.

Bir ülke nüfusunun yaş yapısını doğrudan etkileyen iki önemli faktör söz konusudur. Bunlar; doğurganlık ve ölümlülük düzeyleridir. Bu iki değişkendeki değişimlerin etkisi ile nüfus genç ya da yaşlı olmaktadır.

Doğurganlık düzeyinin yüksek olması nüfusun genç bir nüfus olmasına neden olmaktadır. Doğurganlık düzeyinin düşmesi 0-14 yaş grubundaki nüfusun azalmasına ve zaman boyutunda orta yaş grubundaki nüfusun artmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde ölümlülük düzeyinin azalması özellikle yetişkin ölümlülüğünün yaş boyutunda düşmesi yaşlı nüfus sorununu beraberinde getirmektedir (Arslan, 1997: 3).

Doğurganlık düzeyinin bir göstergesi olan toplam doğurganlık hızı trendine bakıldığında Türkiye'deki doğurganlık hızında bir azalma eğilimi gözlenmektedir. 1945-1950 döneminde 6.85 olan toplam doğurganlık hızı 1985-1990 döneminde 3.29'a, 2000 yılında 2.27'ye düşmüştür. Toplam doğurganlık hızındaki bu azalma genç yaş grubundaki nüfusun azalmakta olduğunu ifade etmektedir (**Tablo 10**).

Ölümlülük düzeyinin bir göstergesi olan doğuşta beklenen ömür trendine baktığımız zaman her iki cinsiyet için artış gözlenmektedir. Doğuşta beklenen ömür 1945-1950 döneminde erkeklerde 36.68 ve kadınlarda 39.59 iken 1985-1990 döneminde erkeklerde 62.67 ve kadınlarda 67.26'ya yükselirken, 2000 yılında erkeklerde 68.10 ve kadınlarda 72.80 olmuştur. Toplam doğurganlık hızındaki düşüş ve beklenen ömürdeki artış genç yaş grubunda yaşayan kişi sayısının azalacağını ve ileri yaş gruplarında yaşayan kişi sayısının artacağını vurgulamaktadır.

Tablo 10: Türkiye'de Yıllara Göre Toplam Doğurganlık Hızı ve Doğuşta Beklenen Ömür.

DÖNEM	TOP. DOĞ. HIZI (ÇOCUK SAYISI)	DOĞUŞTA BEKLENEN ÖMÜR	
		ERKEK	KADIN
1945-1950	6.85	36.68	39.59
1950-1955	6.62	41.96	45.16
1955-1960	6.26	44.68	48.63
1960-1965	6.10	47.93	52.02
1965-1970	5.70	51.07	55.27
1970-1975	5.59	52.99	57.30
1975-1980	5.05	54.78	59.37
1980-1985	4.11	56.88	61.32

1985-1990	3.29	62.67	67.26
2000	2.27	68.10	72.80

Kaynak: Arslan, 1997: 4.

“Nüfus kütlelerinin belirli yaşlar veya yaş grupları itibariyle gösterdiği dağılım şekli” ve “bir nüfus kitlesinin yaş gruplarına göre sergilediği bileşim” olarak tanımlanan nüfusun yaş yapısı, değişik yöntem ve bakış açılarıyla ele alınabilecek bir konudur. Nüfusun yaş özelliklerini saptayıp, yorumlayabilmek için, nüfus piramitleri, ana yaş grupları (0-14, 15-64, 65+ yaş grupları)², bağımlılık oranları³, medyan yaş⁴ değerleri bu bakımdan bize yardımcı olacak araçlar olarak düşünülebilir (Özgür, 1998: 77).

1990 yılındaki Türkiye nüfusunun ve bazı ülkelerin medyan yaşına baktığımız zaman; Türkiye'nin 21.8 yaş değeri ile oldukça genç bir nüfusa sahip olduğu gözlenirken, dünya ortalaması olan 24.6'nın altında bir değer göstermektedir (**Tablo 11**).

2000 yılı medyan yaşına baktığımız zaman; 24.7'ye çıkan Türkiye'nin medyan yaş değeri 26.8 değere sahip olan dünya ortalamasının altındaki değeri ile genç bir nüfus görünümünü sürdürmüştür (**Tablo 11**).

Tablo 11: Ülkelere Göre Medyan Yaş.

ÜLKELER	1990	2000
TÜRKİYE	21.8	24.7
IRAK	17.4	18.4
JAPONYA	37.4	41.3
BULGARİSTAN	36.3	39.6
ROMANYA	32.6	34.8

² Ana yaş grupları için kullanılan eşik değerleri, ülkelere göre; 0-19, 20-59, 60+ ya da 0-14, 15-59, 60+ şeklinde de ifade edilmekteyse de, dünyada en fazla kabul gören ve uluslararası istatistiklerde yer bulan bölümlendirme budur.

³ Toplam yaş bağımlılık oranı; 0-14 yaş grubundaki nüfusla 65+ yaş grubundakilerin toplamının 15-64 yaşlar arasındaki nüfusa oranlanmasıyla elde edilen değerlerin 100 ya da 1000 ile çarpılmasıyla bulunmaktadır.

⁴ Medyan yaş; bir nüfusu oluşturan kişilerin yaş büyüklüğüne göre sıralandığında en ortada kalan kişinin yaşı veya iki kişinin yaşlarının aritmetik ortalaması olarak tanımlanır.

İNGİLTERE	36.5	37.7
YUNANİSTAN	36.1	38.3
ALMANYA	37.7	40
ABD	32.8	35.3
DÜNYA	24.6	26.8

Kaynak: Birleşmiş Milletler 2005.

Medyan yaş ile bir ülkenin genel durumu hakkında bilgi edinilebilse de tek başına yaş yapısı analizi için yeterli değildir. Bu eksikliği gidermek için 5'er yaşlık gruplarla düzenlenen nüfus piramitleri yapılmaktadır. Bu piramitler bir ülkenin demografik⁵ geçmişi hakkında bazı bilgileri elde etmemize yardımcı olmaktadır.

1990 yılı Türkiye nüfus piramidini incelediğimiz zaman; % 10'un üzerindeki 0-4 yaş grubu oranıyla yüksek bir doğurganlığa sahip olduğu görülmektedir. 5-9 ve 10-14 yaş grupları % 12.2 (erkek: % 6.3, kadın: 5.9) olan oranlarıyla en yüksek değere sahip yaş gruplarıdır. 50 yaşın üzerindeki nüfus oranlarına baktığımız zaman, 55-59 yaş grubu hariç kadın nüfus oranı fazladır (**Şekil 1**).

2000 yılına ait Türkiye nüfus piramidini incelediğimizde ise; 1990 yılında % 10'un üzerinde bir orana sahip olan 0-4 yaş grubunun payı % 10'un altına inmiştir. 5-9 ve 10-14 yaş gruplarının oranı ise; 1990'da % 12 civarında iken 2000 yılında % 10'lara düşmüştür. Bunun en önemli nedeni doğum hızında görülen düşüştür. En fazla nüfus oranı % 10.6'lık oranıyla 15-19 yaş grubunda görülmektedir. Bunun nedeni olarak 1980-85 yılları arasındaki doğurganlığın fazla olması gösterilebilir. Bu dönemde doğurganlığın fazla olmasının nedenlerinden birisi, 1980 öncesinde görülen terör olaylarının bitmesi olarak belirtilebilir. 50 yaş üzeri nüfus oranına baktığımız zaman kadın nüfus oranı erkek nüfus oranından fazladır. Bunun nedeni kadınların erkeklerden daha uzun yaşamalarıdır. 2000 yılında yaşlı nüfus oranlarında

⁵ Demografi: İnsan nüfusunu, büyüklüğü, yapısı ve gelişmesi açısından inceleyen bilim dalı.

1990 yılına göre azda olsa bir artış vardır. Sebebi, ortalama yaşam süresinde görülen artıştır (**Şekil 2**).

Bir ülke nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı bize aynı zamanda o ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında da bilgi verir. Gelişmiş ülkelerde nüfusun % 30'dan azını çocuklar, % 15 kadarını da yaşlılar oluşturur. Az gelişmiş ülkelerde çocukların payı % 40-55 arasında değişirken yaşlı nüfusun payı % 4-8 arasındadır. Bu ölçüt esas alındığında Türkiye az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında ve gelişmekte olan ülkeler sınıfındadır. Yaş grupları bakımından genç bir nüfusa sahiptir.

Tablo 12: Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Yaş Grupları.

YILLAR	TOPLAM	0-14	15-64	65+	BİLİNMEYEN
1935	16 158 018	6 662 593	8 795 512	628 041	71 873
1940	17 820 950	7 503 326	9 673 759	624 896	18 969
1945	18 790 174	7 421 263	10 718 140	626 371	24 400
1950	20 947 188	8 018 479	12 211 300	690 662	26 747
1955	24 064 763	9 475 220	13 729 233	822 408	37 902
1960	27 754 820	11 427 006	15 299 311	978 732	49 771
1965	31 391 421	13 148 624	16 953 850	1 242 525	46 422
1970	35 605 176	14 878 187	19 152 564	1 565 696	8 729
1975	40 347 719	16 330 203	22 086 237	1 853 251	78 028
1980	44 736 957	17 433 912	25 022 358	2 113 247	167 440
1985	50 664 458	19 010 138	29 432 295	2 125 908	96 117
1990	56 473 035	19 745 352	34 265 838	2 417 363	44 482
2000	67 803 927	20 220 095	43 701 506	3 858 949	23 377

Kaynak: TÜİK İstatistikleri.

Tablo 13: Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Yaş Gruplarının Oransal Dağılımı.

YILLAR	0-14 (%)	15-64 (%)	65+ (%)
1935	41.24	54.43	3.89
1940	44.91	52.03	3.05
1945	39.50	57.04	3.33
1950	38.28	58.30	3.30
1955	39.38	57.05	3.42
1960	41.17	55.12	3.52
1965	41.89	54.01	3.96
1970	41.79	53.79	4.40

1975	40.47	54.74	4.59
1980	38.97	55.94	4.72
1985	37.52	58.09	4.20
1990	34.99	60.72	4.28
2000	29.83	64.47	5.69

Kaynak: TÜİK İstatistikleri.

Ülkemizde nüfusun gelişimini gösteren en önemli niteliklerden biri nüfusun yaş gruplarıdır. Türkiye nüfusunun sayım yılları itibariyle üç yaş grubuna ayrıldığında elde edilen sayısal ve oransal dağılım yukarıdaki Tablo 12 ve 13'te verilmiştir.

1935 yılından 1985 yılına kadar yaş gruplarının gelişimini izlediğimizde nüfusun artan bir nüfus yapısına sahip olduğu görülmektedir.

1935 yılından 1975 yılına kadar çeşitli dalgalanmalar gösteren 0-14 yaş grubu genel olarak nüfusun % 40'ını meydana getirmektedir. Bu oran 1980'de % 38.97'ye, 1985'de % 37.52'ye, 1990'da % 34.99'a, 2000 yılında ise % 29.83'e düşmüştür (**Tablo 13**).

15-64 yaş grubunun gelişimine baktığımız zaman ise, sürekli olarak % 50'nin üzerinde bir orana sahip olduğu görülürken, 65+ yaş grubunun payı 1965 yılına kadar % 4'ün altında iken, 1970 yılından itibaren % 4'ün üzerine çıkmış ve 2000 yılına gelindiğinde % 6'ya yaklaşmıştır (**Tablo 13**).

Tablo 14: Ülkelere Göre 0-14 Yaş Grubu Oranı (%).

ÜLKELER	1990	2000
TÜRKİYE	35.7	30.7
IRAK	44.6	42.7
JAPONYA	18.4	14.6
BULGARİSTAN	20.4	15.7
ROMANYA	23.6	18.3
İNGİLTERE	19	19.1
YUNANİSTAN	19.2	15.2
ALMANYA	16.1	15.6

ABD	21.8	21.6
DÜNYA	32.4	30

Kaynak: Birleşmiş Milletler 2005.

Birleşmiş Milletler 2005 nüfus istatistiklerine göre 0-14 yaş grubunun 1990 yılındaki dünya ortalaması % 32.4'tür. Türkiye % 35.7'lik oranıyla gelişmiş ülkelere göre yüksek bir orana sahiptir. 2000 yılına gelindiğinde % 5'lik bir düşüş gösteren 0-14 yaş grubu dünya ortalamasına yaklaşmıştır (**Tablo 14**).

Tablo 15: Ülkelere Göre 15-59 Yaş Grubu Oranı (%).

ÜLKELER	1990	2000
TÜRKİYE	57.6	61.7
IRAK	50.5	52.9
JAPONYA	64.2	62.1
BULGARİSTAN	60.5	62.3
ROMANYA	60.8	62.6
İNGİLTERE	59.8	60.2
YUNANİSTAN	60.8	62.1
ALMANYA	63.5	61.1
ABD	61.7	62.3
DÜNYA	58.3	60

Kaynak: Birleşmiş Milletler 2005.

Yetişkin nüfus olarak adlandırılan 15-59 yaş grubunun 1990 yılındaki oranına baktığımızda da, % 58.3 olan dünya ortalamasının altında bir değere sahipken, gelişmiş ülkelerde yetişkin nüfus oranı daha fazladır. 2000 yılındaki yetişkin nüfus oranına göre de % 60 olan dünya ortalamasının üzerine çıkan Türkiye, gelişmiş ülkelerle yakın değerler göstermeye başlamıştır (**Tablo 15**).

Tablo 16: Ülkelere Göre 60 ve Üzeri Yaş Grubu Oranı (%).

ÜLKELER	1990	2000
TÜRKİYE	6.7	7.6
IRAK	4.9	4.4
JAPONYA	17.4	23.3

BULGARİSTAN	19.1	22
ROMANYA	15.6	19.1
İNGİLTERE	21.2	20.7
YUNANİSTAN	20	22.7
ALMANYA	20.4	23.3
ABD	16.5	16.1
DÜNYA	9.3	10

Kaynak: Birleşmiş Milletler 2005.

1990 yılı 60 ve üzeri yaş grubu oranlarına baktığımız zaman dünya ortalaması % 9.3 iken Türkiye’de bu oran % 6.7’dir. Gelişmiş ülkelere göre oldukça az bir yaşlı nüfus oranına sahip olan ülkemizde bu oran 2000 yılında % 7.6’ya yükselirken dünya ortalaması da % 10’a yükselmiştir (**Tablo 16**).

Tablo 17: Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre Nüfusun Yaş Yapısı (1990).

BÖLGELER	ANA YAŞ GRUPLARI (%)		
	0-14	15-64	65+
G. Doğu Anadolu	47	50.3	2.7
Doğu Anadolu	44.1	52.5	3.4
Akdeniz	36.3	60	3.7
Karadeniz	35.1	59.7	5.2
Orta Anadolu	34.1	61.7	4.2
Ege	30	64.5	5.5
Marmara	29.3	66	4.7
TÜRKİYE	35	60.7	4.3

Kaynak: TÜİK İstatistikleri.

Türkiye nüfusunun 1990 yılı yaş yapısı oranlarına baktığımız zaman, 0-14 yaş grubunun oranı % 35, 15-64 yaş grubunun oranı % 60.7 ve 65+ yaş grubunun oranı % 4.3’tür. Bu oranlara göre; Orta Anadolu, Ege ve Marmara bölgeleri 0-14 yaş grubu oranları bakımından ülke ortalamasının altında oranlara sahipken, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri ortalamanın üzerinde yer alan bölgelerdir. 15-64 yaş grubunun ülke ortalamasına göre; Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri ortalamanın altında yer alırken, Orta Anadolu, Ege ve Marmara bölgeleri ülke ortalamasının üzerinde değerlere sahiptirler.

65+ yaş grubunda ise; Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Akdeniz ve Orta Anadolu bölgeleri ülke ortalamasının altında, Karadeniz, Ege ve Marmara bölgeleri ise üzerinde değerlere sahiptirler (**Tablo 17**).

Tablo 18: Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre Nüfusun Yaş Yapısı (2000).

BÖLGELER	ANA YAŞ GRUPLARI (%)		
	0-14	15-64	65+
G. Doğu Anadolu	42.6	54.2	3.2
Doğu Anadolu	38.7	57.1	4.1
Akdeniz	30.6	64.4	5
Karadeniz	28.2	64	7.8
Orta Anadolu	28.7	65.6	5.7
Ege	25.1	67.7	7.2
Marmara	25.5	68.7	5.8
TÜRKİYE	29.8	64.5	5.7

Kaynak: TÜİK İstatistikleri.

Türkiye nüfusunun 2000 yılı yaş yapısı oranlarına baktığımız zaman ise, 0-14 yaş grubunun oranı % 29.8, 15-64 yaş grubunun oranı % 64.5 ve 65+ yaş grubunun oranı % 5.7’dir. Bu oranlara göre; Karadeniz, Orta Anadolu, Ege ve Marmara bölgeleri 0-14 yaş grubu oranları bakımından ülke ortalamasının altında oranlara sahipken, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri ortalamanın üzerinde yer alan bölgelerdir. 15-64 yaş grubunun ülke ortalamasına göre; Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri ortalamanın altında yer alırken, Orta Anadolu, Ege ve Marmara bölgeleri ülke ortalamasının üzerinde değerlere sahiptirler. 65+ yaş grubunda ise; Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri ülke ortalamasının altında, Karadeniz, Orta Anadolu, Ege ve Marmara bölgeleri ise üzerinde değerlere sahiptirler (**Tablo 18**).

Türkiye’de toplam nüfus içerisinde 0-14 yaş grubunun 1990 yılındaki payını gösteren haritayı incelediğimiz zaman doğu-batı yönünde birbirinden farklı dört bölge gözlenmektedir. Türkiye’nin güneydoğu köşesinde yer alan Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde bu yaş grubunun % 50’nin üzerindeki

payları dikkat çekmektedir. Bunun sebebi olarak bu bölgelerdeki yüksek doğurganlık oranı gösterilebilir. Doğurganlığın kuzeye ve batıya doğru azalması sonucu, 15 yaşın altındaki nüfusun oranı kademeli bir şekilde diğer Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde % 40'a gerilemektedir. Daha sonra Doğu Anadolu'nun batısından başlayarak Karadeniz, Orta Anadolu, Akdeniz'in doğusu, Marmara'nın doğusu ve İçbatı Anadolu illerinde bu oran ülke ortalamasına (% 36.6) yaklaşarak % 40'ın altına inmektedir. Trakya, Güney Marmara, Asıl Ege, Yukarı Sakarya ve Antalya bölümlerinde yer alan illerde ise 0-14 yaş grubunun payı % 30'un altına düşmektedir. Özellikle batıda genç nüfusun düşük bir orana sahip olduğu yerler kıyı illeridir. Fakat, Çanakkale (% 24.3) dışındaki illerde bu yaş grubunun oranı % 25'in altına inmemektedir. Bu veriler ışığında Türkiye'de, % 51.8 (Muş) ile % 24.3 arasında değişen bir aralıkta, nüfusun batıdan doğuya doğru daha da gençleştiği sonucuna varılabilir (**Harita: 9**).

2000 yılındaki genç nüfus oranlarına baktığımız zaman ise, doğu-batı arasında üç bölge gözlenir. 1990 yılında % 50'nin üzerindeki genç nüfus oranlarıyla dikkat çeken Türkiye'nin güneydoğu köşesindeki illerde bu oran 2000 yılında % 40'lara düşmüştür. Bunun en önemli nedeni olarak Türkiye genelindeki toplam doğurganlık hızının azalması gösterilebilir. 1990 yılında % 25.2 olan kaba doğum hızı, 2000 yılında % 20.2'ye gerilemiştir. Kars'tan Gaziantep'e doğru kuzeydoğu güneybatı doğrultusunda uzanan hat ile batıda; Samsun-Konya doğrultusu arasındaki bölgede genç nüfus oranı % 30'lara düşerken (Türkiye ortalaması % 31.3), Marmara ve Ege bölgelerinde % 30'un altına düşmektedir. Batı Karadeniz Bölümü, Orta Karadeniz'de; Çorum, Amasya illeri, Yukarı Sakarya Bölümü, Orta Kızılırmak Bölümü'nde; Kırşehir, Nevşehir, Çankırı illeri ve Antalya Bölümü'ndeki iller genç nüfus oranının % 30'un altına düştüğü diğer yerlerdir. Ayrıca, Doğu Karadeniz'de; Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Doğu Anadolu'da; Erzincan ve Tunceli illeri % 30'un altındaki genç nüfus oranlarıyla birer alt bölge oluşturmuşlardır (**Harita: 10**).

1990 yılında Türkiye genelinde genç nüfus oranının % 30-40 arasında olduğu gözlenirken, 2000 yılında % 30'un altında orana sahip olan illerin sayıca arttığı gözlenmektedir. Buna göre, Türkiye'nin doğusunda yer alan illerde 0-14 yaş grubunun payı batıda yer alan illere göre daha fazladır. Yani, batıdan doğuya doğru nüfusun daha da gençleştiği sonucuna varabiliriz.

1990 yılındaki 15-64 yaş grubunun (yetişkin nüfus) oransal dağılışına baktığımız zaman, batıdan doğuya doğru bir azalma olduğu görülür. Marmara ve Ege bölgeleri ile Antalya, Yukarı Sakarya ve Batı Karadeniz bölümleri yetişkin nüfusun en fazla toplandığı yerler olarak dikkat çekmektedir. Bu alanlarda yer alan illerdeki yetişkin nüfusun payı % 60'ın üzerindedir. Bu iller ülke ortalamasının (% 59.2) üzerinde bir orana sahiptir. Orta Karadeniz Bölümü'nde; Amasya, Orta Kızılırmak Bölümü'nde; Nevşehir, Doğu Karadeniz'de; Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Yukarı Fırat Bölümü'nde; Erzincan illeri de % 60'ın üzerindeki yetişkin nüfus oranlarıyla Türkiye ortalamasının üzerinde bir orana sahiptirler. Orta Anadolu ve Orta Karadeniz'de bu oran % 55'lere gerilerken, Aksaray, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman ve Kars illerinde % 50'lere inmektedir. Ağrı-Şanlıurfa doğrultusundaki kuzeydoğu-güneybatı hattının doğusunda yer alan illerde ise, yetişkin nüfusun oranı % 50'nin altına inmektedir (**Harita: 13**).

Ekonomik bakımdan çalışan nüfus olarak değerlendirilen 15-64 yaş grubunun 1990 yılındaki dağılışı incelendiğinde; sanayileşme oranı yüksek ve hizmetler sektörünün yoğun olduğu batıdaki illerde oranın yüksek olduğu gözlenmektedir. Doğu illerinden batı illerine yapılan göç, çekirdek aileye geçiş, kadınların çalışma hayatındaki artışı ve eğitim seviyesindeki nisbi yükselme gibi şehirleşmeyle bağlantılı olaylar sonucu doğum oranlarındaki düşüş ile Trakya'da önemli ölçüde askeri birliğin bulunuşu, yetişkinlerin bu bölgelerde oransal fazlalığını açıklamaktadır (Özgür, 1998: 85).

2000 yılına ait yetişkin nüfusun payını gösteren haritaya baktığımız zaman ise; oran olarak en az Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde yetişkin

nüfus görülmektedir. 1990 yılında % 45'lere kadar inen yetişkin nüfusun oranı 2000 yılında % 50'nin altına inmemiştir. Doğu Karadeniz'de; Bayburt, Akdeniz Bölgesi'nde; Kahramanmaraş, Kilis, Güneydoğu Anadolu'da; Gaziantep, Adıyaman, Doğu Anadolu'da; Bingöl, Kars, Iğdır illerinde 15-64 yaş grubunun payı % 60'lara yaklaşmaktadır. Batıya doğru gidildikçe bu oran Orta Anadolu Bölgesi (Yukarı Sakarya Bölümü hariç), Orta Karadeniz Bölümü (Amasya hariç) ve Batı Karadeniz'in doğusu ile Adana Bölümü'nde (Kahramanmaraş, Kilis hariç) yer alan illerde % 60'ın üzerine çıkmaktadır. Marmara ve Ege bölgeleri ile Batı Karadeniz'in batısı, Yukarı Sakarya Bölümü, Antalya Bölümü illerinde yetişkin nüfus oranı % 65 ile Türkiye ortalamasının (% 63.1) üzerindedir. Orta Karadeniz'de; Amasya, Doğu Karadeniz'de; Trabzon, Rize, Yukarı Fırat Bölümü'nde; Erzincan, Tunceli illeri de % 65'in üzerindeki yetişkin nüfus oranlarıyla birer alt bölge oluşturmaktadırlar (**Harita: 14**).

Yaşlı nüfus olarak adlandırılan 65 ve üzeri yaş grubunun 1990 yılındaki payına baktığımız zaman Türkiye'de oldukça parçalı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerin oranlarına baktığımız zaman Türkiye ortalamasının (% 4.2) altında kaldığı görülmektedir. Bu bölgelerde yer alan illerde yaşlı nüfus oranı % 2.5'in altında yer alırken, batıya doğru gidilince bu oran % 5'e çıkmaktadır. Sakarya, Gümüşhane, Amasya, Kırşehir, Bayburt, Afyon, Niğde, Ordu, Sivas ve Elazığ illeri % 5'lik oranın altında kalırken ülke ortalamasının üzerinde bir orana sahiptirler. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve bu bölgeden göç alan Akdeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi illerinin genel olarak ülke ortalamasının altında bir orana sahip olduğu görülmektedir. Ege ve Marmara bölgeleri ile Karadeniz'in doğu ve batısında yer alan özellikle kıyı illeri % 5'in üzerindeki yaşlı nüfus oranlarıyla ülke ortalamasının üzerinde bir paya sahiptirler. Karadeniz Bölgesi'nde; Kastamonu, Sinop, Artvin illeri, Marmara Bölgesi'nde; Çanakkale ili % 7.5'ten yukarı olan yaşlı nüfus oranlarıyla dikkat çekmektedirler. Bunun en önemli sebebi olarak ortalama yaşam süresinin bu

illerde yüksek olması gösterilebilir. Türkiye’de ortalama yaşam süresi kadınlarda 68.3, erkeklerde 63.8, ülke ortalaması ise, 66 yıldır (**Harita: 17**).

2000 yılına ait yaşlı nüfus oranlarına baktığımız zaman ise; doğudan batıya doğru daha net bir artış olduğu görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Adana Bölümü’nde yer alan illerde yaşlı nüfus oranı % 5’in altında seyrederken, batıya ve kuzeye doğru gidildikçe bu oran % 10 civarına yükselmektedir. Marmara’da; İstanbul ve Kocaeli, Orta Anadolu’da Aksaray illeri % 5’in altındaki oranlarıyla ülke ortalamasının (% 5.5) altında yer alırlar. Özellikle Karadeniz Bölgesi’nde; Kastamonu, Sinop, Artvin, Bolu illeri, Marmara Bölgesi’nde; Çanakkale ili % 10’u aşan yaşlı nüfus oranlarıyla dikkat çekmektedir. 2000 yılında ortalama yaşam süresi kadınlarda 72.8, erkeklerde 68.1, ülke ortalaması ise, 70.4 yıla çıkmıştır. Kaba ölüm hızı da, 1990 yılında ‰ 7.1 iken 2000 yılında bu oran ‰ 6.2’ye düşmüştür. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda 2000 yılındaki yaşlı nüfus oranlarında bir yükselme gözlenmektedir (**Harita: 18**).

1990 yılındaki 0-19 yaş grubunun payını gösteren haritaya baktığımız zaman, Türkiye’nin doğusundan batısına doğru kademeli bir azalma görülmektedir. Trakya ve Çanakkale’de % 30’lara inen bu yaş grubunun payı, Ege, Güney Marmara ve Yukarı Sakarya bölümlerindeki illerde % 35’in üzerine çıkarken, İçbatı Anadolu, Batı ve Doğu Karadeniz bölümlerinde bu oran % 40’ın üzerine çıkmaktadır. Konya Bölümü, Orta Karadeniz, Yukarı Kızılırmak ve Doğu Anadolu’nun batısında (Yukarı Fırat Bölümü) 0-19 yaş grubunun payı % 45’in üzerine çıkarken, Adana Bölümü, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan illerde bu oran % 50’nin üzerine çıkmaktadır. Orta Anadolu’da da; Aksaray, Niğde ve Yozgat illeri % 50’nin üzerindeki oranlarıyla dikkat çekmektedir. Bu oranlar dikkate alındığında, doğum oranının yüksek olduğu doğu bölgelerdeki illerde bu yaş grubunun ülke ortalamasının (% 47.5) üzerinde yer aldığı görülmektedir. Yani, nüfusun batıdan doğuya doğru gidildikçe gençleştiği söylenebilir (**Harita: 21**).

2000 yılına ait 0-19 yaş grubunun payını gösteren haritaya baktığımız zaman; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerin % 45'in üzerindeki oranları dikkat çekerken, 1990 yılında % 45'in üzerinde orana sahip olan Konya Bölümü, Orta Karadeniz, Adana Bölümü ve Doğu Anadolu'nun batısında yer alan illerde bu oran % 40'lara düşmüştür. Doğuda; Artvin, Trabzon, Rize, Giresun ve Erzincan illeri % 40'ın altındaki oranlarıyla bir alt bölge oluşturmuşlardır. İçbatı Anadolu illerinde, İstanbul, Bursa, Ankara ve Batı Karadeniz'in kıyı illerinde bu oran % 35'lere düşmektedir. Trakya, Ege'deki kıyı illeri, Yukarı Sakarya Bölümü'nde Eskişehir, Batı Karadeniz'de; Bolu, Karabük, Kastamonu, Antalya Bölümü'nde; Antalya ve Burdur illeri ise, 0-19 yaş grubunun en az görüldüğü yerler olarak dikkat çekmektedir. Adı geçen illerde bu yaş grubunun oranı % 35'in altına inmektedir. Bu bilgiler ışığında Türkiye'de 0-19 yaş grubunun görünümüne baktığımızda; doğuda yer alan illerde ülke ortalamasının (% 41.4) üzerinde bir oran yaygınken, batıdaki illerde ülke ortalamasının altındaki oranlar dikkat çeker (**Harita: 22**).

Yetişkinler grubuna giren 20-39 yaş aralığındaki nüfusun, 1990 yılındaki payına baktığımız zaman; Türkiye'nin güneydoğu köşesinde yer alan illerden, kuzeye ve batıya doğru gidildikçe arttığı görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da % 20'lere kadar inen bu yaş grubunun payı, kuzeyde Orta ve Doğu Karadeniz ile güneyde Adana Bölümü'ne kadar olan alanda ise bu oran % 30'lara çıkmaktadır. Akdeniz ve Ege Bölgesi illeri, Marmara'nın güney ve doğusundaki iller ile Orta Anadolu'nun batı kesiminde 20-39 yaş grubunun payı % 35'lere çıkmaktadır. Orta Anadolu'da; Ankara, Marmara Bölgesi'nde ise; İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illeri bu yaş grubunun en yüksek paya sahip olduğu yerler olarak dikkat çekmektedir. Bu illerdeki yetişkinlerin oranı % 35'in üzerindedir. Bu oranlara baktığımızda; Türkiye'nin batısında yer alan illerde ülke ortalamasının (% 29.3) üzerindeki değerler, doğusunda yer alan illerde ise; ortalamanın altındaki değerler görülmektedir (**Harita: 25**).

2000 yılına ait 20-39 yaş grubunun dağılımına baktığımızda ise; 1990 yılında % 20'lere kadar düşen oran en az % 25'e düşmüştür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri ile Batı Karadeniz'de; Bartın, Kastamonu, Sinop, Orta Karadeniz'de Çorum, Tokat, Orta Kızılırmak Bölümü'nde yer alan; Yozgat, Doğu Karadeniz'de Giresun, Bayburt illeri bu yaş grubunun pay olarak en az olduğu yerlerdir. Doğu Anadolu'nun kuzeyi ve batısı, Doğu Karadeniz (Giresun, Bayburt hariç), Orta Anadolu (Ankara, Yozgat hariç), Akdeniz Bölgesi (Antalya hariç), Ege Bölgesi (Muğla hariç), Batı Karadeniz Bölümü ve Marmara Bölgesi'nin güneyinde bu yaş grubunun payı % 35'lere kadar çıkmaktadır. Edirne, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Ankara, Muğla, Antalya ve Tunceli illeri ise % 35'in üzerindeki payları ile dikkat çekmektedirler. Buna göre, toplam illerin yarısı ülke ortalamasının (% 31.7) üzerinde bir orana sahipken diğer yarısı ortalamanın altında bir orana sahiptir (**Harita: 26**).

1990 yılındaki 40-59 yaş grubunun payını incelediğimiz zaman; Türkiye'nin doğusundan batısına doğru bir artış görülmektedir. Doğuda; Muş, Batman, Şırnak ve Hakkari illeri bu yaş grubunun oran olarak en düşük olduğu yerlerdir. Bu illerdeki oranlar % 8-10 arasında değişmektedir. Doğuda, Kars'tan Adana'ya doğru bir çizgi çizdiğimizde, bu çizginin doğusunda kalan illerde bu yaş grubunun payı % 15'in altındayken, çizginin batısında yer alan illerde ise bu oran % 15'in üzerindedir. Orta Anadolu'da yer alan; Aksaray, Kırşehir ve Yozgat illeri % 15'in altındaki 40-59 yaş grubu oranlarıyla birer alt bölge oluşturmaktadırlar. Kars-Adana hattının doğusunda kalan iller ülke ortalamasının (% 15.6) altındaki oranlara sahipken, batıda yer alan iller ortalamanın üzerinde değerlere sahiptir. Çanakkale, Balıkesir ve Kastamonu illeri % 20'nin üzerindeki oranlarıyla önemli bir yere sahiptirler. Ortalama yaşam süresinin bu illerde yüksek olması bunun en önemli sebebi olarak gösterilebilir (**Harita: 29**).

2000 yılına ait 40-59 yaş grubunun payına baktığımızda ise; 1990 yılına göre % 15'in altında orana sahip olan iller sayıca azalırken, % 20'nin

üzerinde orana sahip olan illerin sayısında önemli bir artış görülmektedir. Bunun sebebi olarak; ortalama yaşam süresinin 2000 yılına gelindiğinde daha da artması gösterilebilir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yer alan illerde bu yaş grubunun payı % 15'in altında yer alırken, Orta Anadolu Bölgesi, Doğu ve Orta Karadeniz ile Adana bölümlerinde yer alan illerde bu oran % 20'ye çıkmaktadır. Ege Bölgesi, Trakya, Güney Marmara, Batı Karadeniz ve Antalya bölümlerinde yer alan illerde ise; 40-59 yaş grubunun payı % 20'nin üzerine çıkmaktadır. Bu iller, ülke ortalamasının (% 17.5) üzerinde bir orana sahiptirler. Ayrıca, % 15-20 arasındaki oran grubunda yer alan illerin çoğunluğu da ülke ortalamasının üzerinde değerlere sahiptirler (Karaman, Konya, Erzincan, Ardahan, Osmaniye, Yozgat, Malatya, Gümüşhane, Niğde, Elazığ, Hatay, Bayburt, Aksaray dışındaki iller) (**Harita: 30**).

Yaşlı nüfus olarak adlandırılan 60 ve üzeri yaş grubunun 1990 yılındaki dağılımına baktığımız zaman; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerin oldukça düşük bir orana sahip oldukları gözlenmektedir. Bu bölgelerde yer alan illerde % 3'e kadar düşen bu yaş grubunun payı batıya doğru gidildikçe önce % 5'in üzerine daha sonra % 10'nun üzerine çıkmaktadır. Türkiye'de bu yaş grubunun payı genel olarak % 5 ile % 10 arasındadır. Doğu Karadeniz Bölümü'nde; Giresun, Artvin, Batı Karadeniz'de; Kastamonu, Sinop, Orta Kızılırmak Bölümü'nde; Çankırı, Antalya Bölümü'nde; Burdur, Marmara Bölgesi'nde; Kırklareli, Çanakkale, Balıkesir ve Bilecik illeri 60 ve üzeri yaş grubunun % 10'un üzerine çıktığı yerler olarak dikkat çekmektedir. Bu iller, ülke ortalamasının üzerinde (% 7.6) bir orana sahiptirler. Bu değerlere göre Türkiye'de, yaşlı nüfusun doğudan batıya doğru bir artış gösterdiğini söyleyebiliriz. Bunun sebebi olarak da, yaşam süresinin batıdaki illerde doğuda yer alan illere göre daha yüksek olması ve yaşam koşullarının daha iyi olması gösterilebilir (**Harita: 33**).

2000 yılındaki 60 ve üzeri yaş grubunun dağılımına baktığımızda ise; % 10 oranının üzerindeki değerlere sahip illerin sayısında; nüfusun ve yaşam

süresinin artması ile birlikte bir artış görülmektedir. 1990 yılına göre daha parçalı bir görünüm alan Türkiye'de; Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan illerin genelinde 60 ve üzeri yaş grubunun payı 2000 yılında da % 5'in altındaki oranları ile dikkat çekmektedirler. Marmara, Orta Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin çoğunluğu ile Doğu Anadolu'nun kuzey ve batısında yer alan illerde 60 ve üzeri yaş grubunun payı % 5'in üzerine çıkmaktadır. Karadeniz ve Ege Bölgesi'nde yer alan illerin çoğunluğu % 10'un üzerindeki yaşlı nüfus oranlarıyla dikkat çekmektedir. Diğer dikkat çeken iller ise; Marmara'da; Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Balıkesir ve Yalova, Orta Anadolu'da; Eskişehir, Karaman, Nevşehir ve Sivas, Akdeniz'de; Burdur, Isparta, Doğu Anadolu'da; Erzincan ve Tunceli illeridir. Bu iller ülke ortalamasının (% 9.3) üzerinde bir orana sahiptirler. Ayrıca, % 5-10 arasındaki oran grubunda yer alan, ancak ülke ortalamasının üzerinde yer alan iller şunlardır: Afyon, Bursa, Düzce, Kırşehir, Sakarya, Samsun, Trabzon ve Zonguldak (**Harita: 34**).

Yaş bağımlılık oranı, aktif nüfus olan 15-64 yaş grubundaki her 100 kişinin teorik olarak bakmak zorunda olduğu çocuk ve yaşlı nüfusu belirtmesi bakımından anlamlıdır. Türkiye'de bu oran 1990 verilerine göre 64,7'dir ve 1970'den itibaren düşme eğilimindedir. Kuşkusuz bu trend olumludur. Çünkü bir ülkede bağımlılık oranının yüksek olması kalkınmanın gerçekleşmesine olumsuz etki eder. Nitekim gelişmiş ülkelerin bağımlılık oranlarına baktığımızda kabaca % 50'lerde olduğunu görürüz. Oysa bu oran komşularımızdan Suriye'de % 100'e yakın, Irak ve İran'da ise % 80 civarındadır.

1990 yılı Türkiye'de yaş bağımlılık oranına baktığımız zaman, batıdan doğuya doğru gidildikçe bir artış söz konusudur. Ülkenin batısında yer alan illerde % 60'ın altında bir oran görülürken, ülkenin orta kesimlerinde bu oran % 80'e çıkmaktadır. Doğu ve güneydoğuya doğru gidildikçe 0-14 yaş grubunun buralarda daha fazla bulunmasının etkisiyle % 100'ün üzerine çıkmaktadır. En yüksek bağımlılık oranına sahip iller; % 117.4 ve % 115'lik

değerleriyle Muş ve Ağrı olurken, en düşük oran % 45.5 oranıyla Edirne iline aittir (**Harita: 35**).

Tablo 19: Ülkelere Göre 0-14 Yaş Grubu Bağımlı Oranı (Çocuk Bağımlı).

ÜLKELER	1990 (%)	2000 (%)
TÜRKİYE	62	49.7
IRAK	88.3	80.7
JAPONYA	28.7	23.6
BULGARİSTAN	33.8	25.2
ROMANYA	38.8	29.2
İNGİLTERE	31.9	31.7
YUNANİSTAN	31.7	24.5
ALMANYA	25.3	25.5
ABD	35.2	34.6
DÜNYA	55.6	50.1

Kaynak: Birleşmiş Milletler 2005.

Tablo 20: Ülkelere Göre 60 ve Üzeri Yaş Grubu Bağımlı Oranı (Yaşlı Bağımlı).

ÜLKELER	1990 (%)	2000 (%)
TÜRKİYE	38	50.3
IRAK	11.7	19.3
JAPONYA	71.3	76.4
BULGARİSTAN	66.2	74.8
ROMANYA	61.2	70.8
İNGİLTERE	68.1	68.3
YUNANİSTAN	68.3	75.5
ALMANYA	74.7	74.5
ABD	64.8	65.4
DÜNYA	44.4	49.9

Kaynak: Birleşmiş Milletler 2005.

2000 yılı yaş bağımlılık oranına baktığımız zaman, ülkenin batı kesiminde daha az olan oran doğruya doğru gidildikçe artmakla beraber güneydoğu illeri hariç parçalı bir dağılım görülmektedir. Batıda % 60'ın altında olan bağımlılık oranı ülkenin orta kesiminde % 80'e yaklaşırken güneydoğudaki illerde % 80'nin üzerine çıkmaktadır. 1990 yılında % 118'e

kadar çıkan oran 2000 yılında % 99.2'ye (Siirt) düşmüştür. En düşük bağımlılık oranına sahip il ise; % 41'lik oranıyla Edirne'dir (**Harita: 36**).

Yaş bağımlılık oranı ekonomik bağımlılığı ifade etmemektedir. Bu oran nüfusun yaş yapısı hakkında fikir vermektedir. Bir yerin nüfusunda yaş bağımlılık oranı ne kadar yüksek çıkarsa toplam nüfus içerisinde çalışamaz yaştaki nüfusunda o kadar fazla olduğu anlamına gelmektedir. Yaş bağımlılık oranının % 100'ün üzerinde çıkması çalışamaz yaştaki nüfusun çalışabilir yaştaki nüfustan fazla olduğunu göstermektedir.

IV. SONUÇ VE TARTIŞMA

Cumhuriyetten itibaren sürekli olarak artış gösteren Türkiye nüfusu, 1927'den 2000 yılına kadar yaklaşık olarak beş kat artmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında hızlı bir artış gösteren nüfusun son yıllardaki artış hızı düşmektedir. Buna rağmen Türkiye nüfus artış hızı geri kalmış ülkelere göre düşük, gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir.

Uzun zamandır sorun olarak görülen yüksek nüfus artış hızı, sorun olma noktasından çıkma eğilimi göstermektedir. Ülke geneline ait olan bu değerlendirme, doğurganlığın etkisiyle ilgili olarak bölgelere göre değişiklik göstermektedir.

1950'lerden sonra sağlık koşullarının iyileşmesi ve ölümlerin azalması nüfus gelişimini etkileyen en önemli etmenlerdir. Ortalama insan ömrünün giderek uzaması da nüfusun artmasına neden olmaktadır.

Genel olarak doğal yollarla olan nüfus artışı, az da olsa dış göçler nedeniyle artış göstermiştir.

Ülkenin batı ve orta kesimlerinde yer alan illerde görülen nüfus artışında, doğurganlığın yanında göçlerin de etkisi bulunurken, doğu ve güneydoğu illerindeki nüfus artışının en önemli nedeni yüksek doğurganlık oranlarıdır. Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bazı illerde görülen yüksek doğurganlığa rağmen diğer illere yapılan göçler nedeniyle nüfusları ya azalmakta ya da çok az artmaktadır.

Nüfusun alansal dağılışına bakıldığında, kıyılarda ve ülkenin batısında yer alan illerde görülen sık ve yoğun nüfuslu alanlara karşılık, iç kesimlere ve doğuya doğru gidildikçe seyrek ve düşük yoğunluklu alanlar ortaya çıkmaktadır.

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına baktığımız da, ülke çapında yaş yapısı bakımından farklı özellikler taşımaktadır. Son yıllarda, 15 yaşın altındaki nüfusta görülen oransal gerilemeye karşılık yetişkin nüfus grubunda bir artış görülmektedir. Yaşlı nüfus oranı ise çok az bir artış göstermiştir.

Doğurganlığın yüksek olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çocuk yaştaki nüfus fazla iken, 15-64 yaş grubu nüfusu en fazla Marmara Bölgesi'ndedir. Marmara Bölgesi'ne yapılan göçler bu yaş grubunun fazla olmasına yol açmıştır.

Genellikle düşük bir değere sahip olan 65+ yaş grubu nüfus en fazla Ege ve Karadeniz bölgelerinde, en az ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alır. Bunun sebebi olarak, bölgelere göre değişen yaşam koşulları ve farklı beslenme şekilleri gösterilebilir.

Toplam doğurganlık hızındaki düşüş ve ortalama ömürdeki artış genç yaş grubunda yaşayan kişi sayısının azalacağını ve ileri yaş gruplarında yaşayan kişi sayısının artacağını göstermektedir.

Genç bir nüfusa sahip olan Türkiye'de işgücü olarak değerlendirilebilecek üretici nitelikteki nüfus fazladır. Ancak bu nüfusu doğru bir şekilde yönlendirebilecek, iş, eğitim ve konut imkanı sağlayabilecek bir planlama yapılmalıdır. Bunların sağlanamaması halinde toplumsal yapıda bozulmalar ve huzursuzluklar ortaya çıkacaktır.

ÖZET

Dizbay, Bilal, Türkiye Nüfusunun Yaş Yapısı: 1990 - 2000 Yılları Karşılaştırması, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Danışman: Prof. Dr. Ertuğrul Murat Özgür, 65 s.

Bir ülkedeki nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı o ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi verir. Buna göre; gelişmiş ülkelerde çocuk oranı, nüfusun % 30'undan azını, yaşlı nüfus ise % 15'ini meydana getirir. Az gelişmiş ülkelerde ise; çocukların payı % 40-45 arasında, yaşlıların payı % 4-8 arasındadır.

Türkiye nüfusunun ana yaş gruplarına göre dağılımına baktığımızda; 1990 yılında 0-14 yaş grubunun payı % 35, 15-64 yaş grubunun payı % 61 ve 65+ yaş grubunun payı % 4,3'tür. 2000 yılında ise; 0-14 yaş grubunun payı % 30, 15-64 yaş grubunun payı % 64,5 ve 65+ yaş grubunun payı % 5,7 olmuştur. Bu oranlara göre Türkiye az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında yani gelişmekte olan ülkeler sınıfındadır.

1990 yılında coğrafi bölgelere göre ana yaş gruplarının dağılımına baktığımızda; Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu 0-14 yaş grubunun en yüksek orana sahip olduğu bölgelerdir. Yetişkin nüfusun en fazla olduğu bölgeler; Marmara, Ege ve Orta Anadolu'dur. Yaşlı nüfus ise en fazla; Ege ve Karadeniz bölgelerindedir.

2000 yılında coğrafi bölgelere göre yaş yapısına baktığımızda; genç nüfus payı en fazla, doğurganlığın yüksek olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindedir. En fazla yetişkin nüfus, iş imkanlarının çok olduğu Marmara, Ege ve Orta Anadolu'da bulunurken, yaşlı nüfus ise, beslenme farklılığı ve yaşam sürelerinin uzunluğu gibi nedenlerle Karadeniz ve Ege bölgelerinde görülür.

Sonuç olarak, son yıllarda genç nüfusta görülen oransal gerilemeye karşılık, yetişkin nüfusta bir artış görülmektedir. Yaşlı nüfus ise çok az bir artış göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Türkiye, yaş yapısı, doğurganlık, ortalama yaşam süresi.

ABSTRACT

Dizbay, Bilal, Age Structure of Turkey's Population: Comparison of Years 1990 - 2000, Graduate Study Project, Advisor: Prof. Dr. Ertuğrul Murat Özgür, 65 pgs.

Distribution of population according to age groups in a country gives information about development level of that country. In developed countries, less than 30 % of the population consists of young people and 15 % of the population consists of old people. In less developed countries, young people ratio is between 40-45 % while rate of old people is between 4-8 %.

When Turkey's population distribution according to main age groups is inspected, it can be seen that: in 1990, 0-14 years-old age group has a share of 35%, 15-64 years-old age group has a share of 61 % and over 65 years-old age group has a share of 4,3 %. However in 2000, 0-14 years-old age group's share has become 30 %, 15-64 years-old age group's share has become 64.5 % and over 65 years-old age group's share has become 5.73 %. According to these ratios, it can be said that Turkey takes place between developed and undeveloped countries. In other words, Turkey is in group of developing countries.

When population distribution of geographical regions in Turkey according to main age groups for the year 1990, it can be observed that East and Southeast Anatolia regions are the regions with highest 0-14 years-old age group ratio. Marmara, Aegean and central Anatolia regions are the regions with the highest adult population. Aegean and Black Sea regions are the regions with the highest old population.

If population of geographical regions in Turkey is inspected according to age structure for year 2000, it can be come across that East and South East regions have the highest young population and birth rate. The most adult population is in Marmara, Aegean and central Anatolia regions, in which

employment opportunity is higher, while Black Sea and Aegean regions have the highest old population due to differences in nutrition habits and life span.

As a result, in recent years, besides there is a decrease in ratio of young population, adult population ratio has increased. There is a minor increase in old population ratio.

Key words: Population, Turkey, age structure, birth rate, average life span.

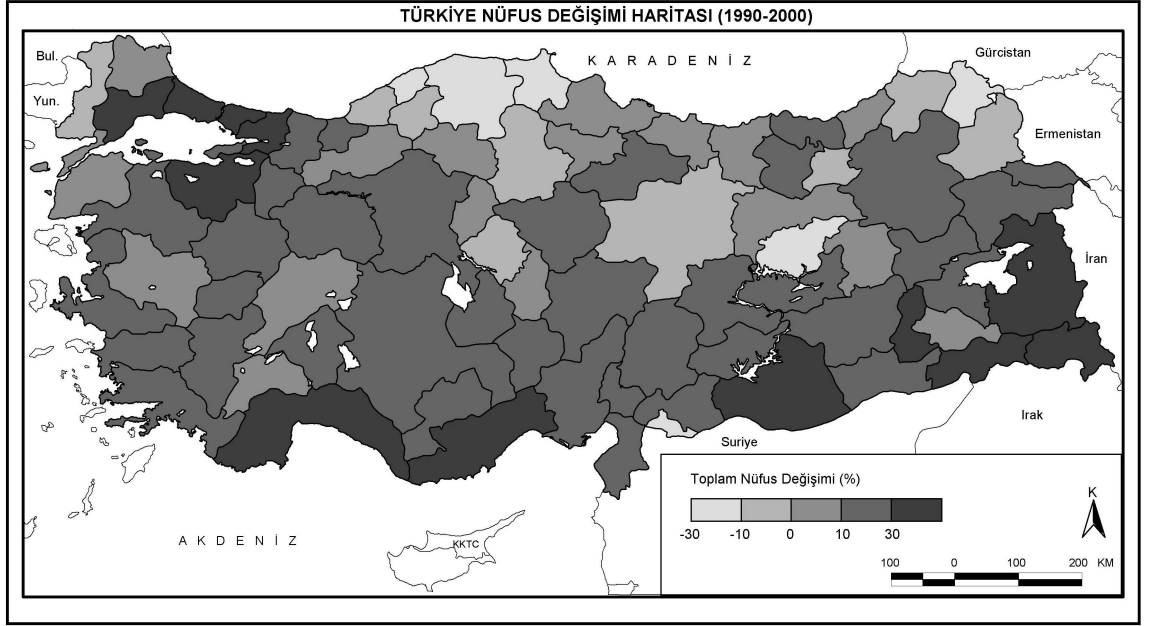
KAYNAKÇA

- Arslan, Ş., (1997) *Türkiye’de Yaşlı Nüfus Yapısındaki Değişimin İncelenmesi*, DİE Uzmanlık Tezi, TÜİK Kütüphanesi No: 325, Ankara.
- Ergene, C., (1992) *Türkiye’de ve Dünya’da Nüfus Gelişmesi ve Getirdiği Sorunlar*, TÜİK Kütüphanesi No: 6770, Ankara.
- Ergene, C., (1993) *Nüfus ve Nüfus Artışı Dünya’da ve Türkiye’de Nüfusun Gelişme Eğilimi*, TÜİK Kütüphanesi No: 2046, Ankara.
- Haupt, A., Kane, T. T., (1998) *Population Handbook*, 4th International Edition, Population Reference Bureau, Washington.
- Karabağ, S., (2006) *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Şahin, S.,
- Kasarıcı, R., (1996) “Türkiye’de Nüfus Gelişimi”, *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, S: 5, 247-266.
- Özgür, E. M., (1998) *Türkiye Nüfus Coğrafyası*, GMC Basın-Yayın, Ankara.
- Özgür, E. M., (2003) “XXI. Yüzyılın Başında Türkiye Nüfusu”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C: 1, S: 1, 43-53.
- Özgür, E. M., (2004) “Türkiye’de Toplam Doğurganlık Hızının Mekansal Dağılışı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C: 2, S: 2, 1-12.
- Peters, G. L., (2005) *Population Geography*, 8th Edition, Kendall/Hunt Publication Corporation, Dubuque.
- Larkin, R. P.,
- Şahin, C., (2006) *Türkiye Coğrafyası*, Dördüncü baskı, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Doğanay, H.,
- Tarpiş, F., (2001) *Türkiye’de Bölgesel Nüfus Hareketleri*, DİE Uzmanlık Tezi, TÜİK Kütüphanesi, Ankara.
- TÜİK (1990) *Genel Nüfus Sayımı*, TÜİK Yayınları, Ankara.
- TÜİK (2000) *Genel Nüfus Sayımı*, TÜİK Yayınları, Ankara.
- Tümertekin, E., (2002) *Beşeri Coğrafya-İnsan, Kültür, Mekan*, Çantay Kitapevi, İstanbul.
- Özgüç, N.,

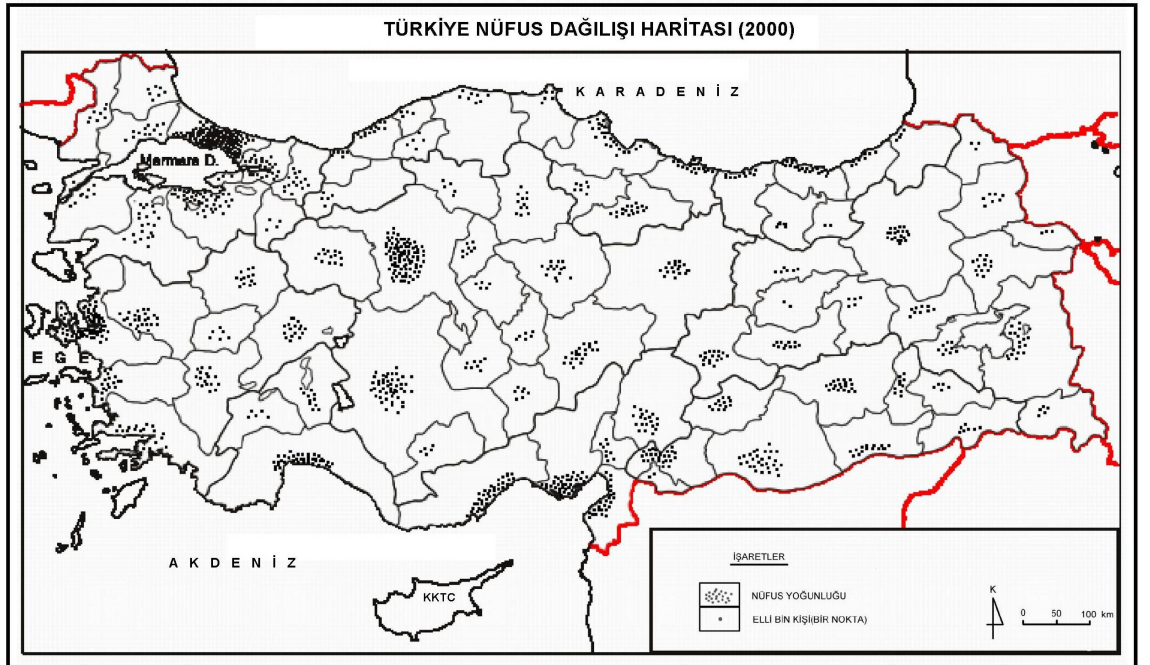
- Üner, S., (1972) *Nüfusbilim Sözlüğü*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-17, Ankara.
- Weeks, J. R., (2002) *Population, An Introduction to Concepts and Issues* Eighth Edition, San Diego State University, USA.
- Yüceşahin, M. (1996) "Türkiye'de İllere Göre Cinsiyet Oranları", Türkiye Coğrafyası Dergisi, S: 5, 267-290.
- <http://geography.about.com>
- www.popcenters.org
- www.prb.org
- www.tuik.gov.tr
- www.un.org/popin/wdtrends (BM 2005)

EKLER

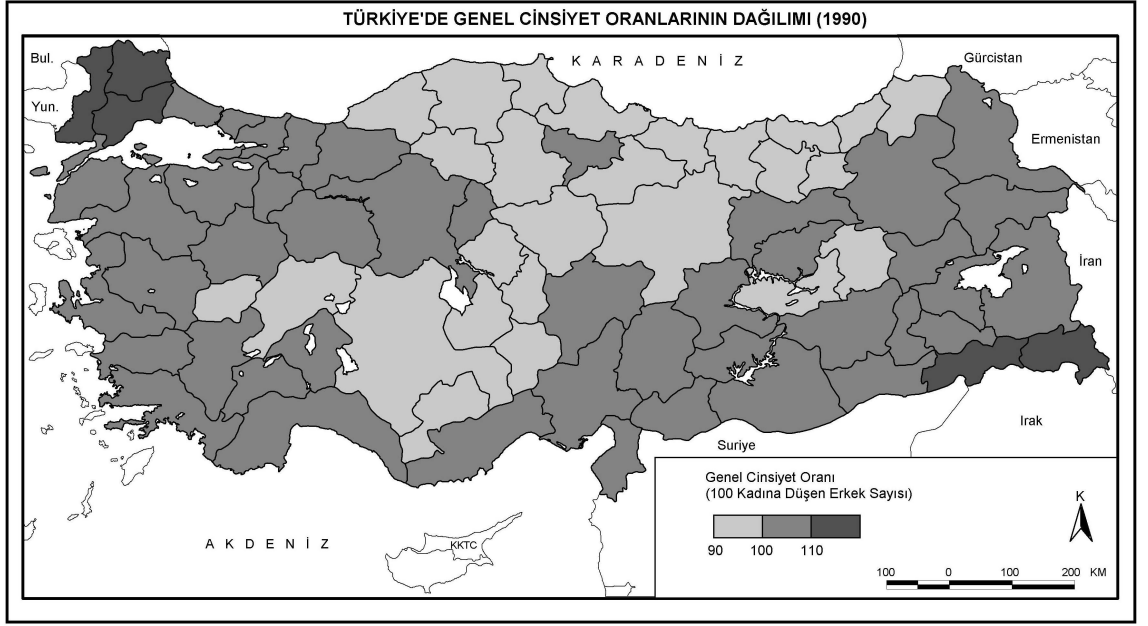
Harita: 1

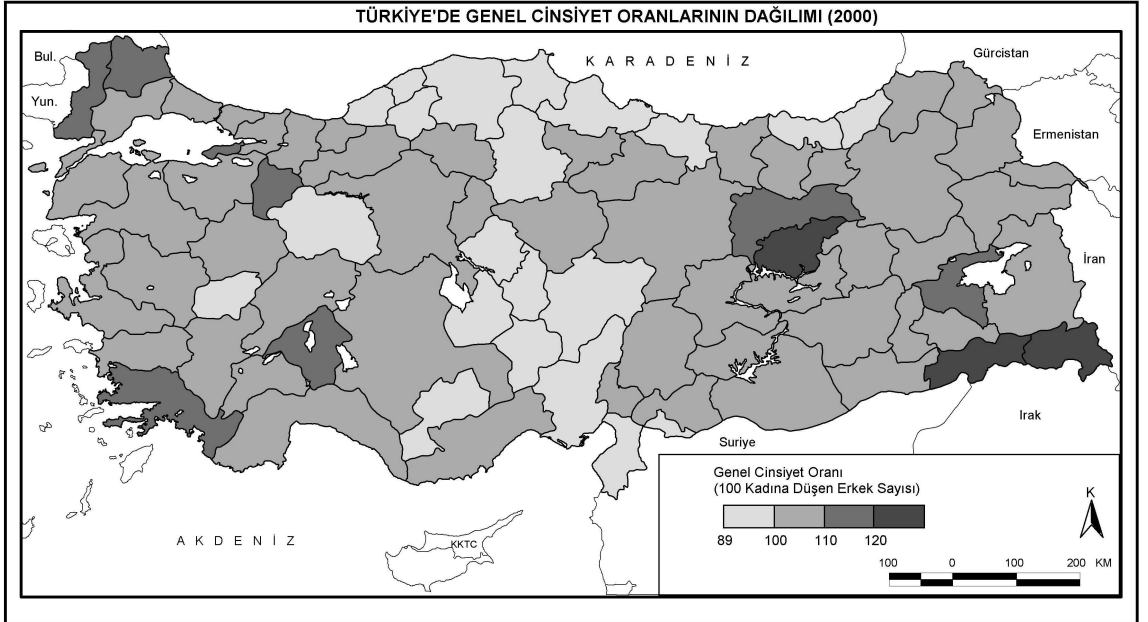
Harita: 2

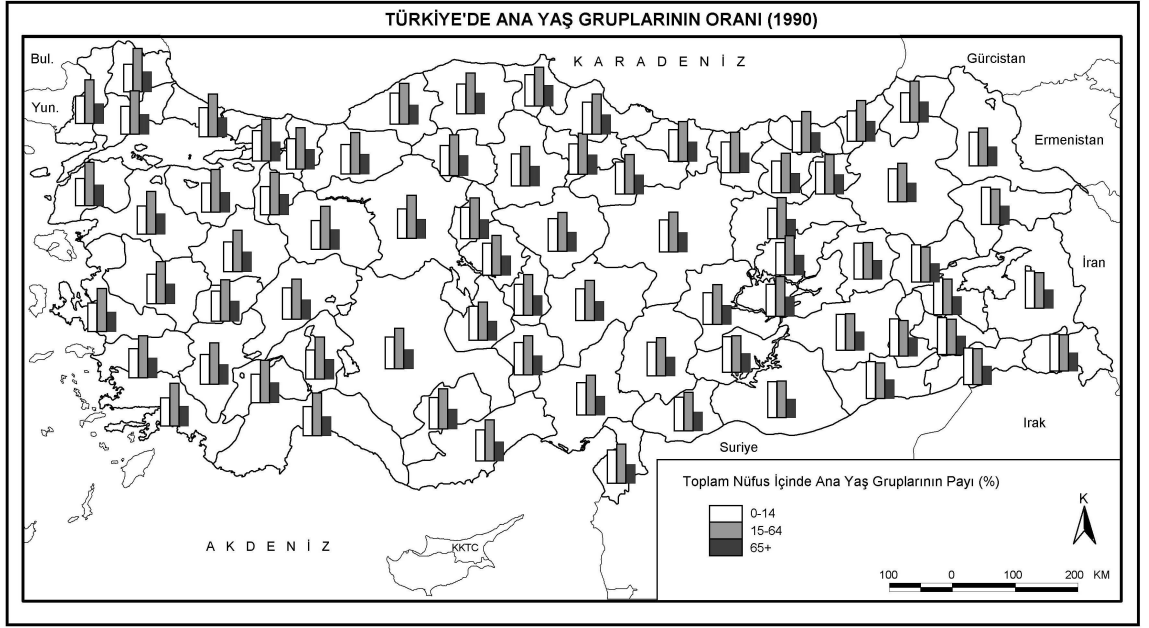
Harita: 3

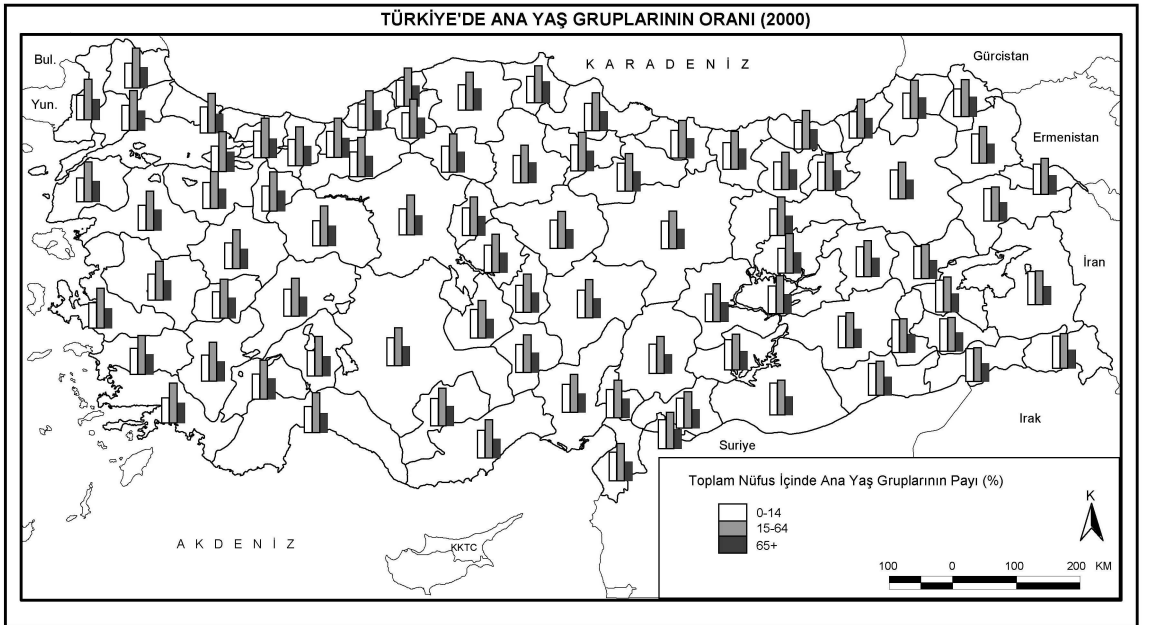
Harita: 4

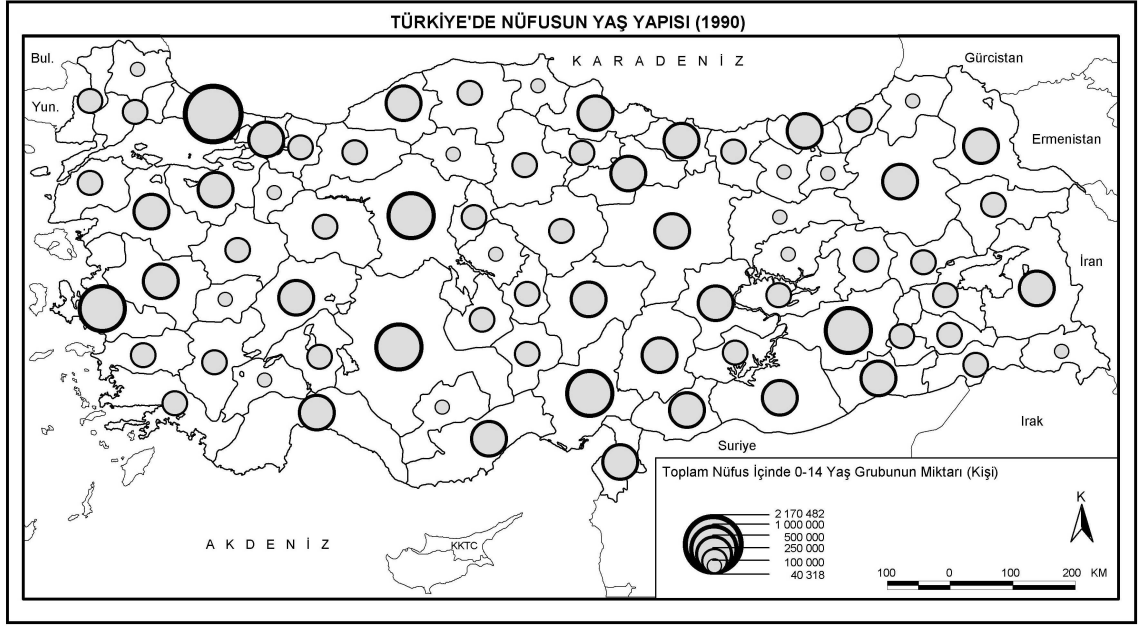
Harita: 5

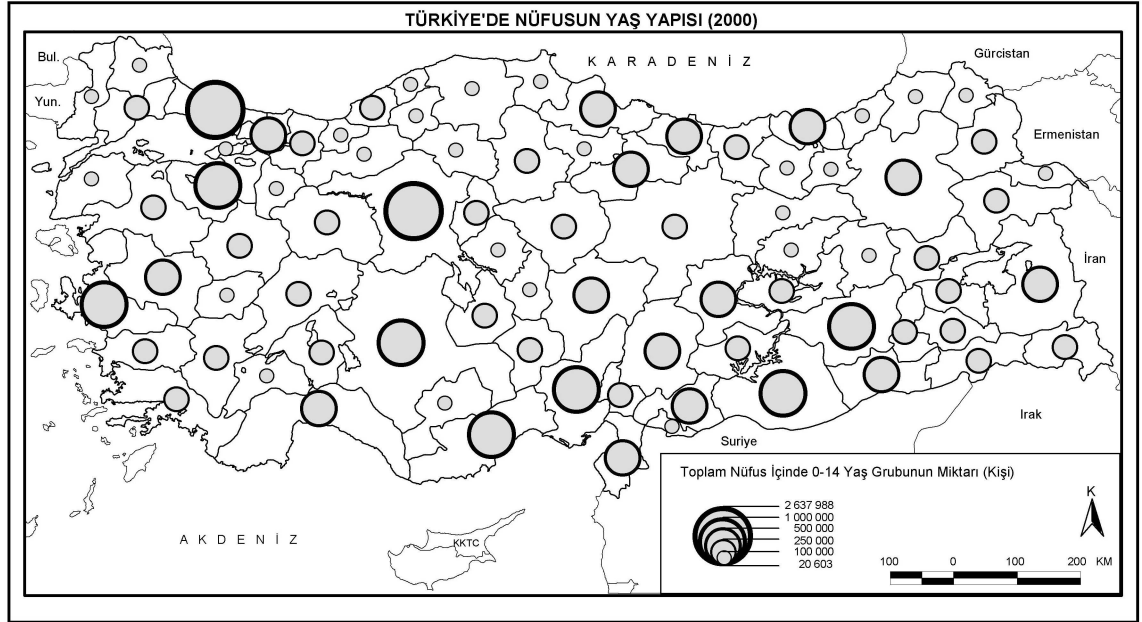
Harita: 6

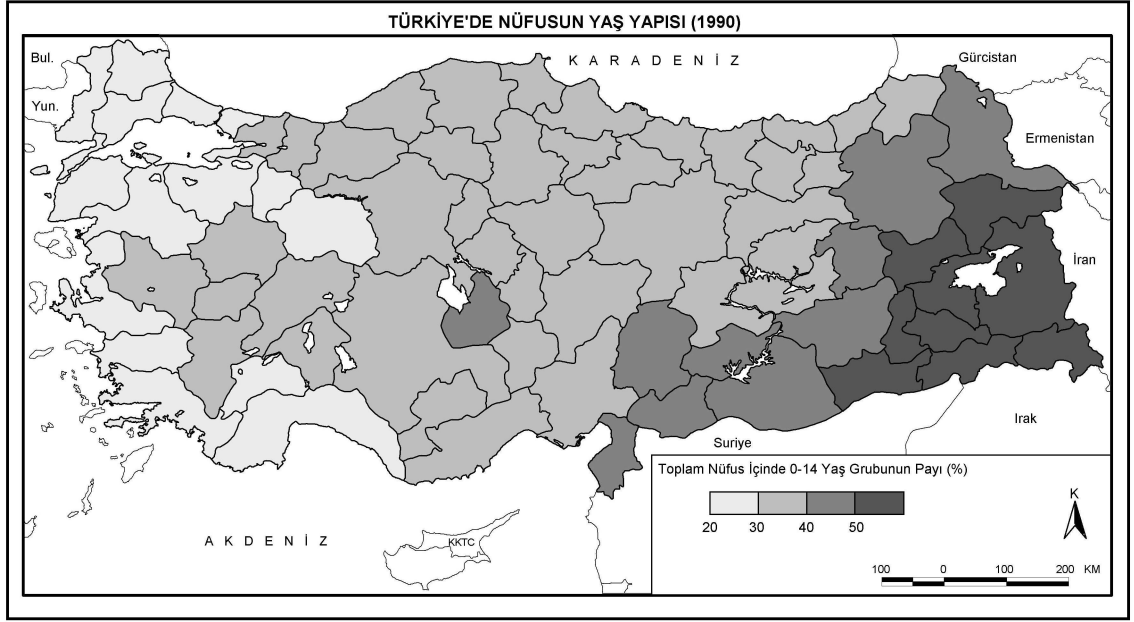
Harita: 7

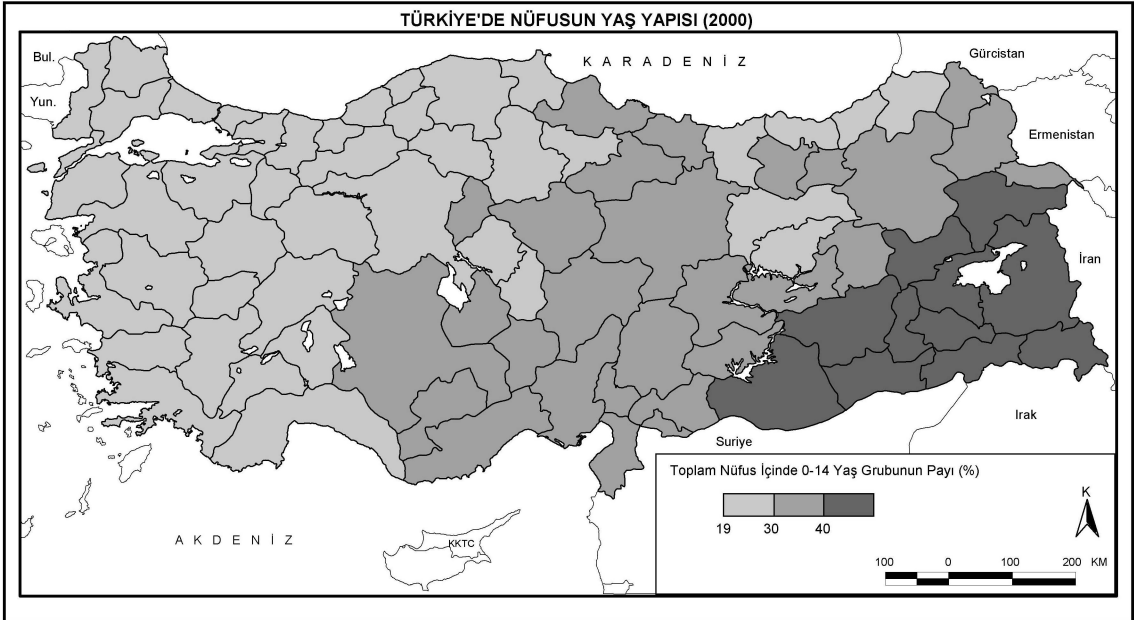
Harita: 8

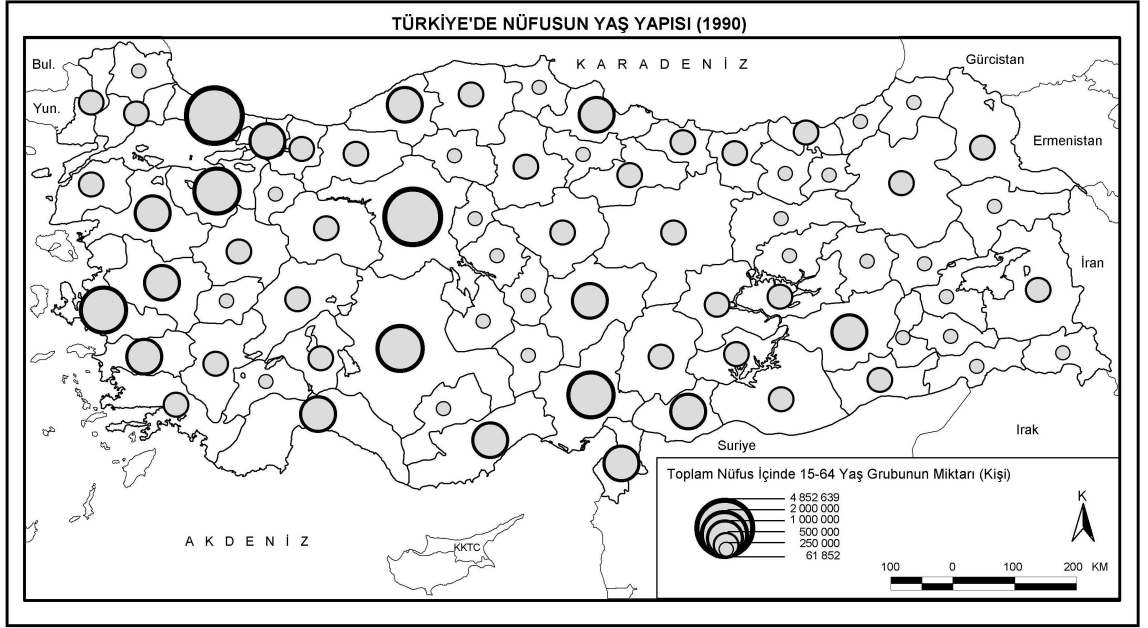
Harita: 9

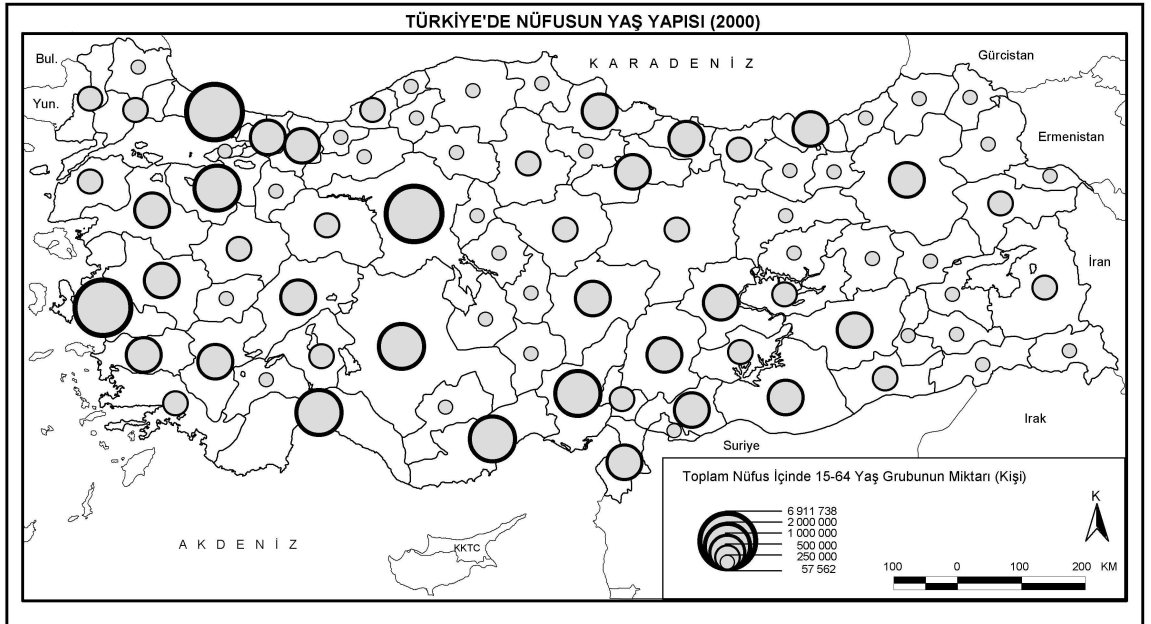
Harita: 10

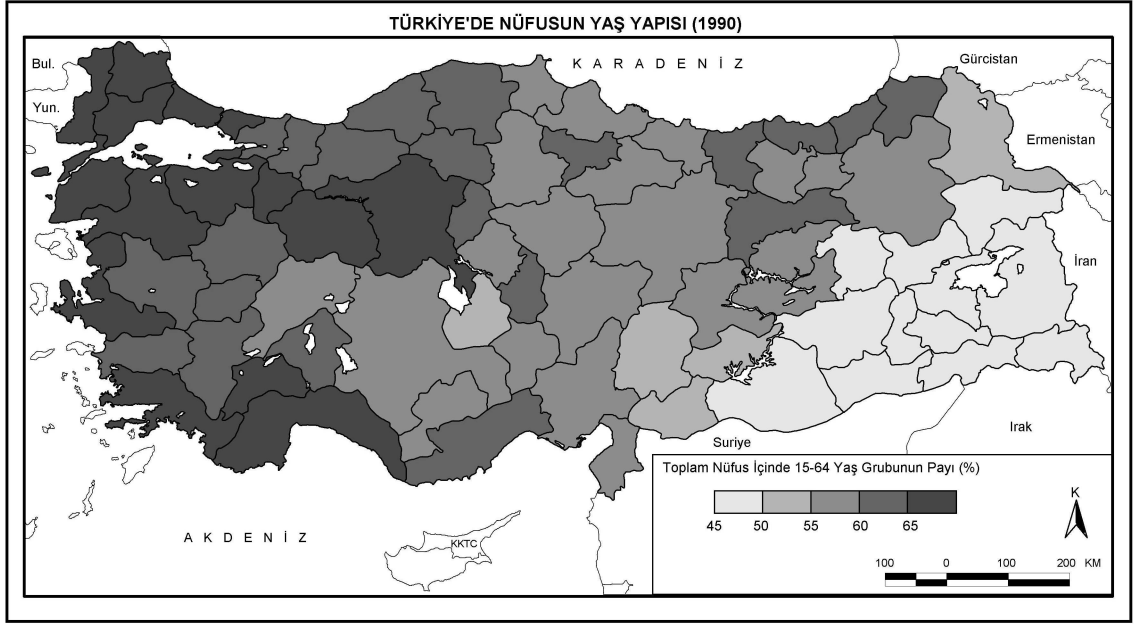
Harita: 11

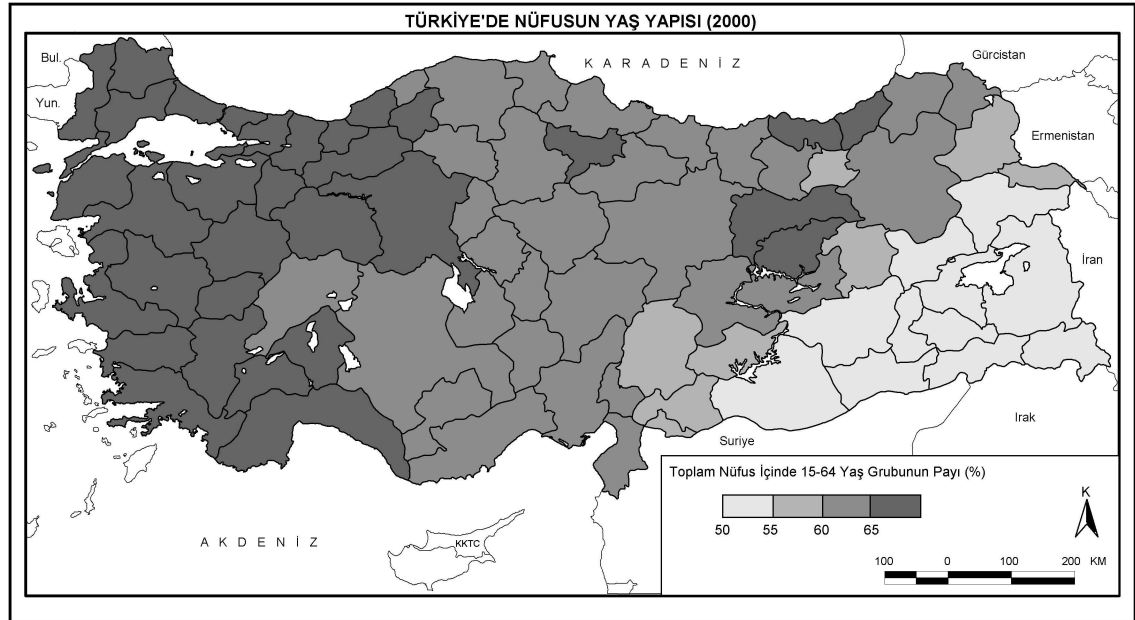
Harita: 12

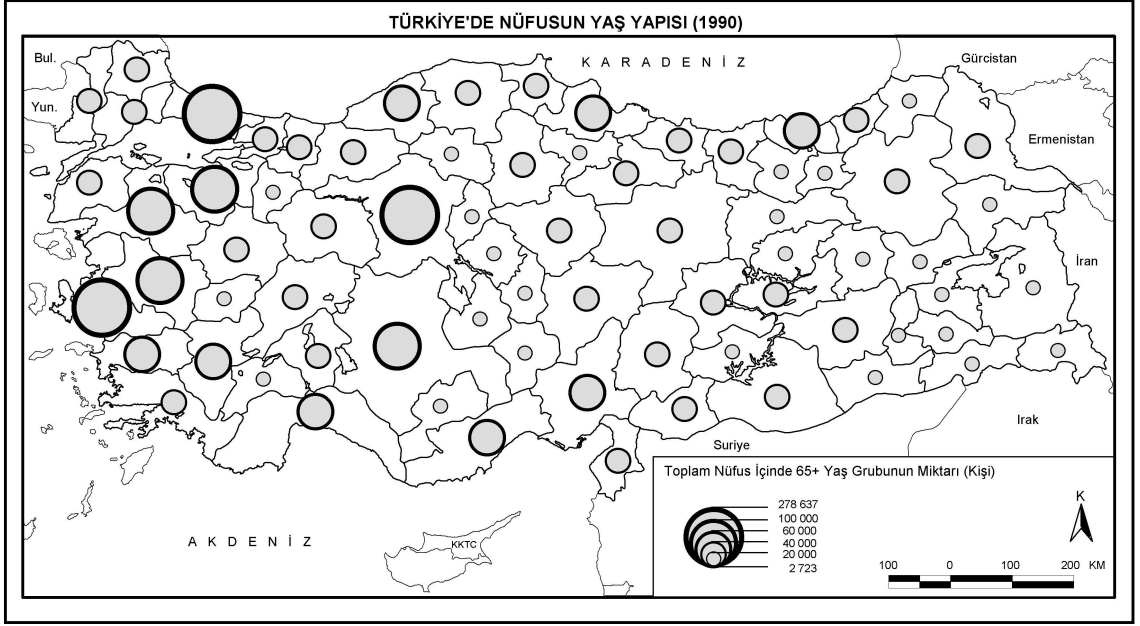
Harita: 13

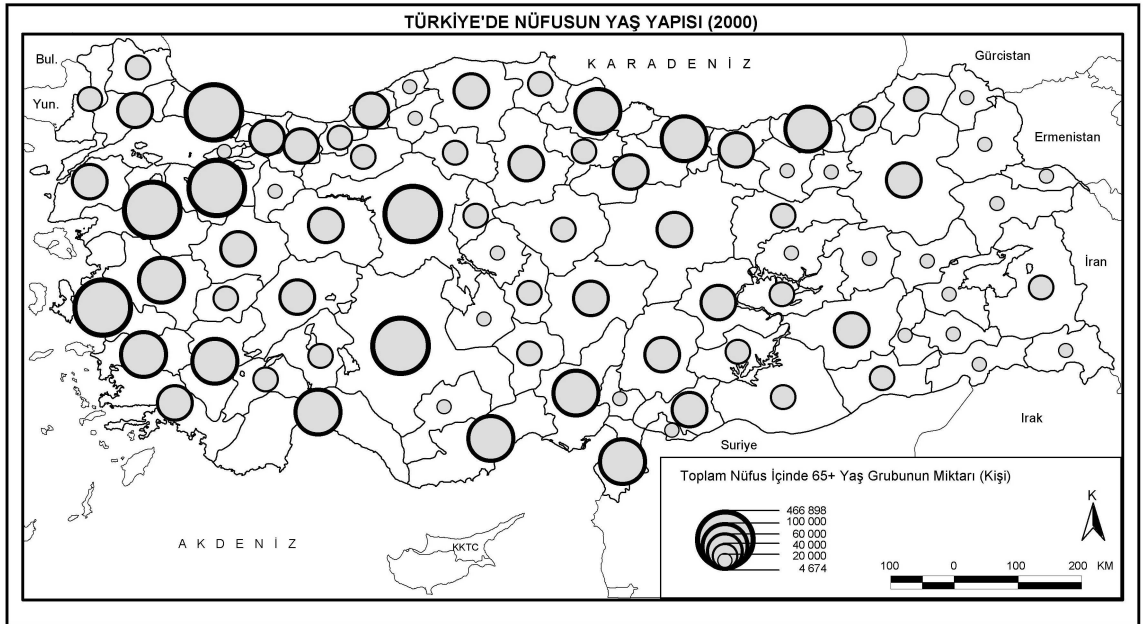
Harita: 14

Harita: 15

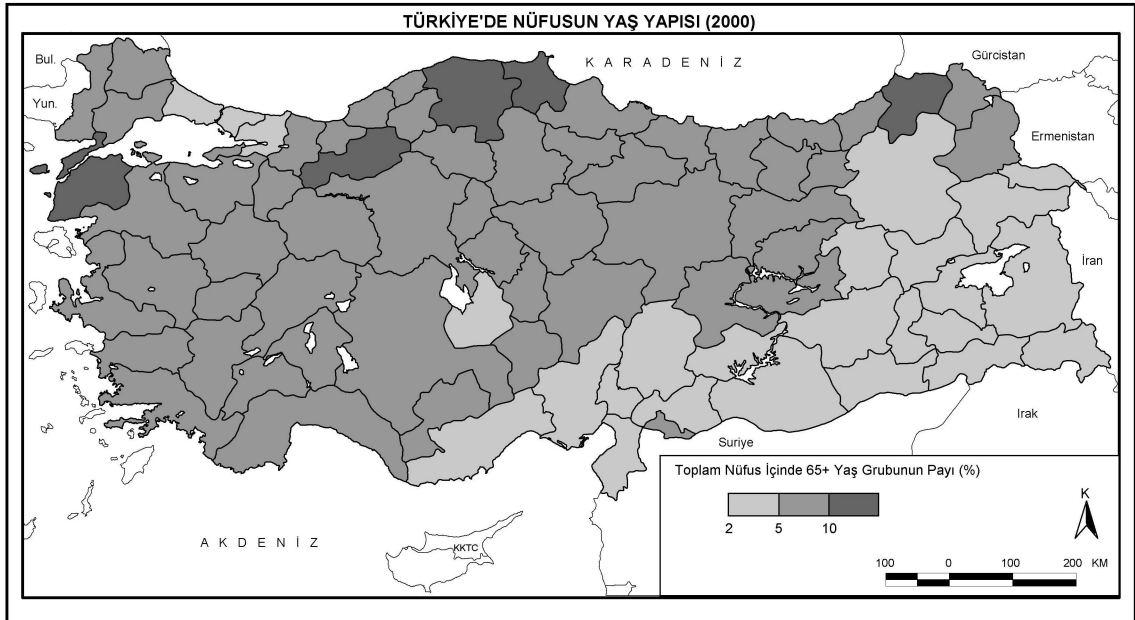
Harita: 16

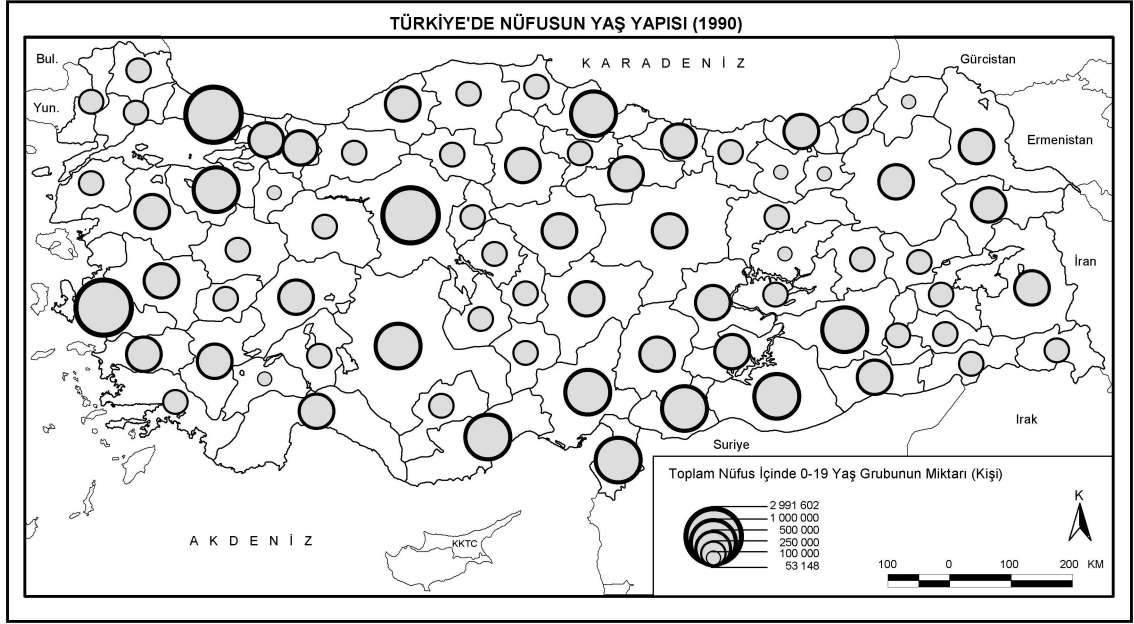
Harita: 17

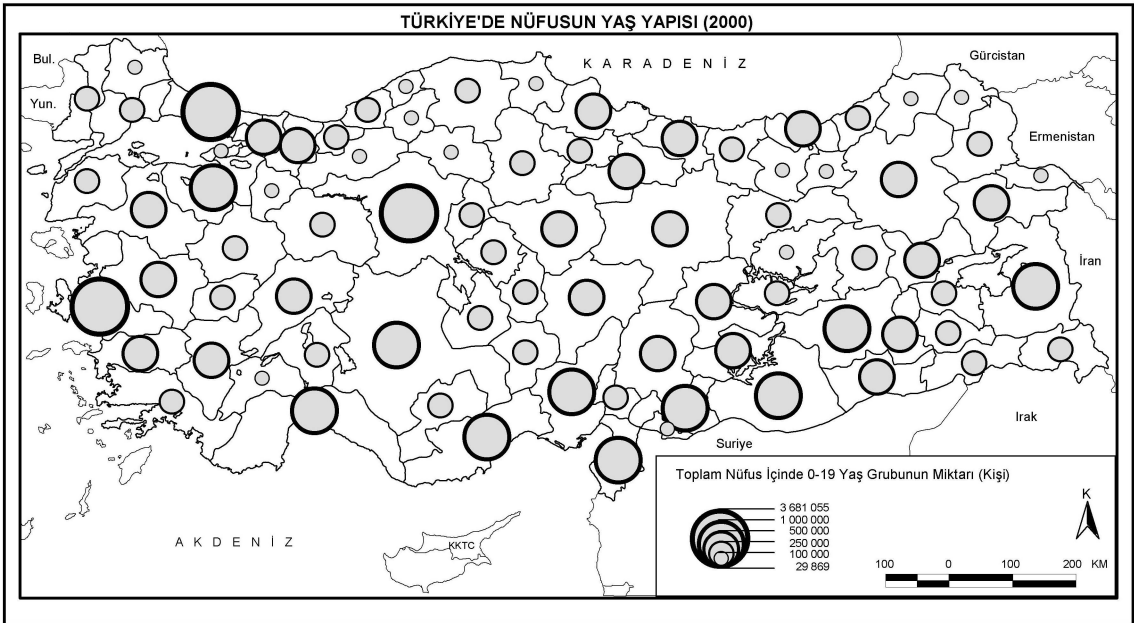
Harita: 18

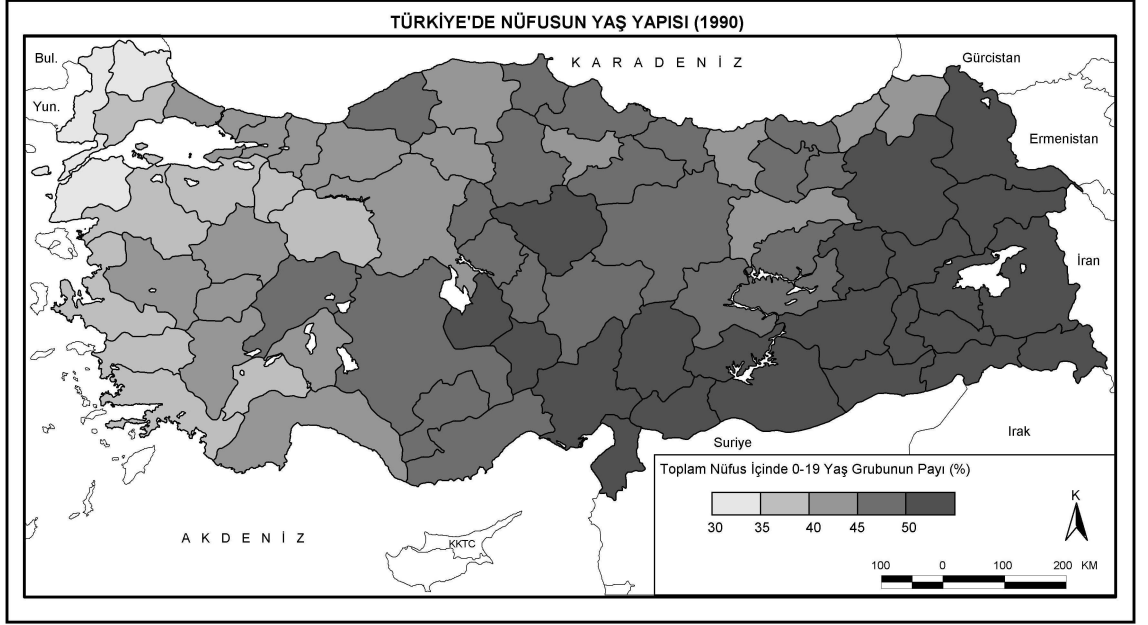
Harita: 19

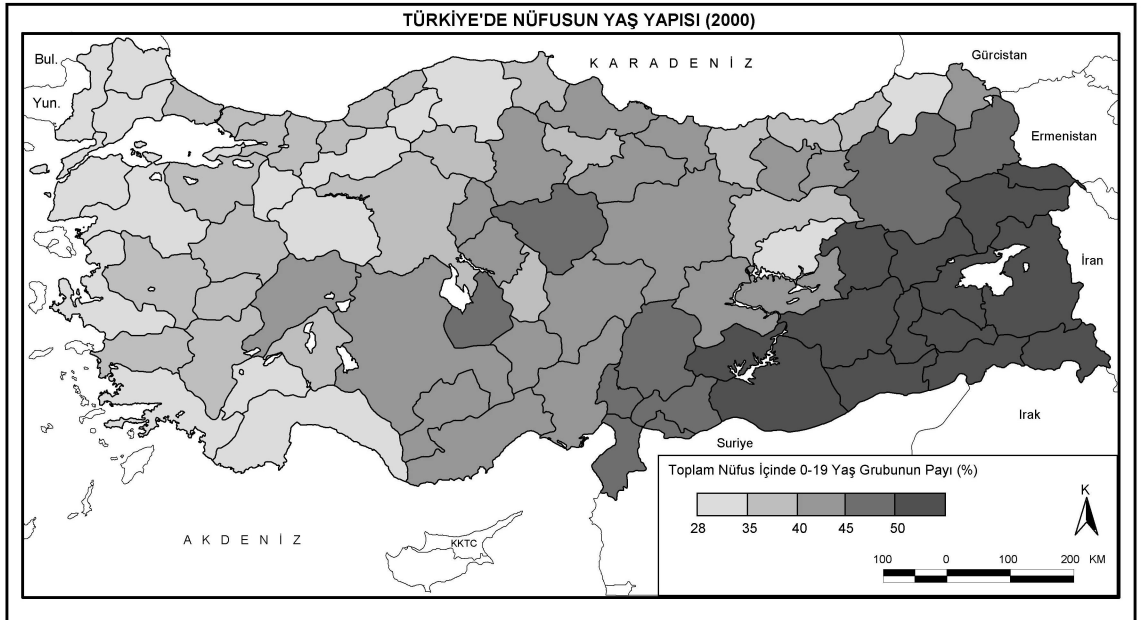
Harita: 20

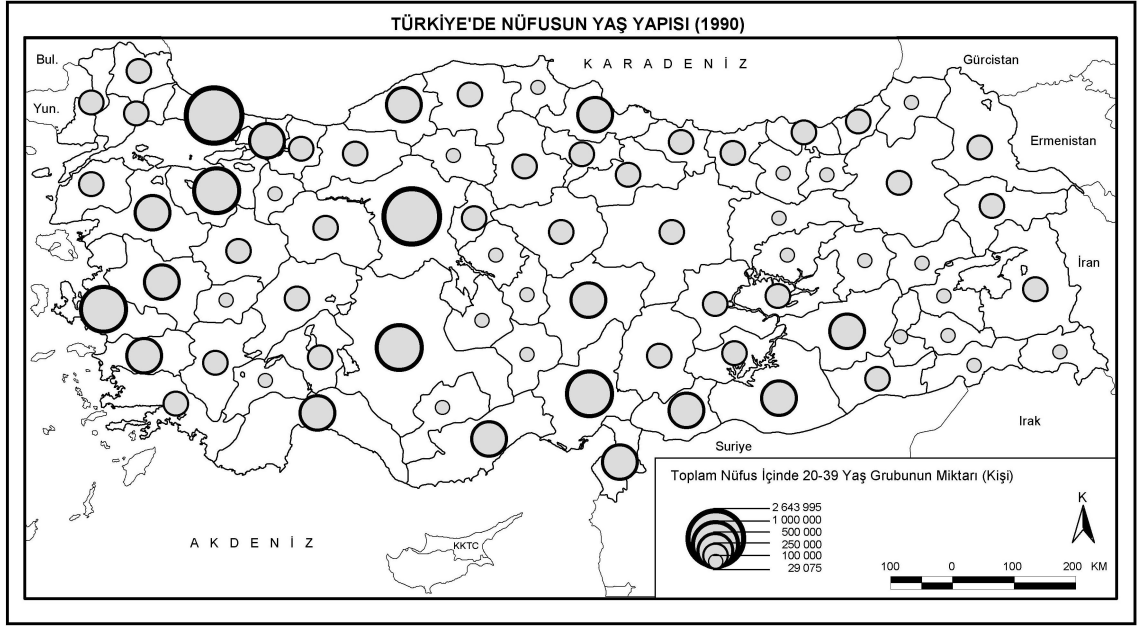
Harita: 21

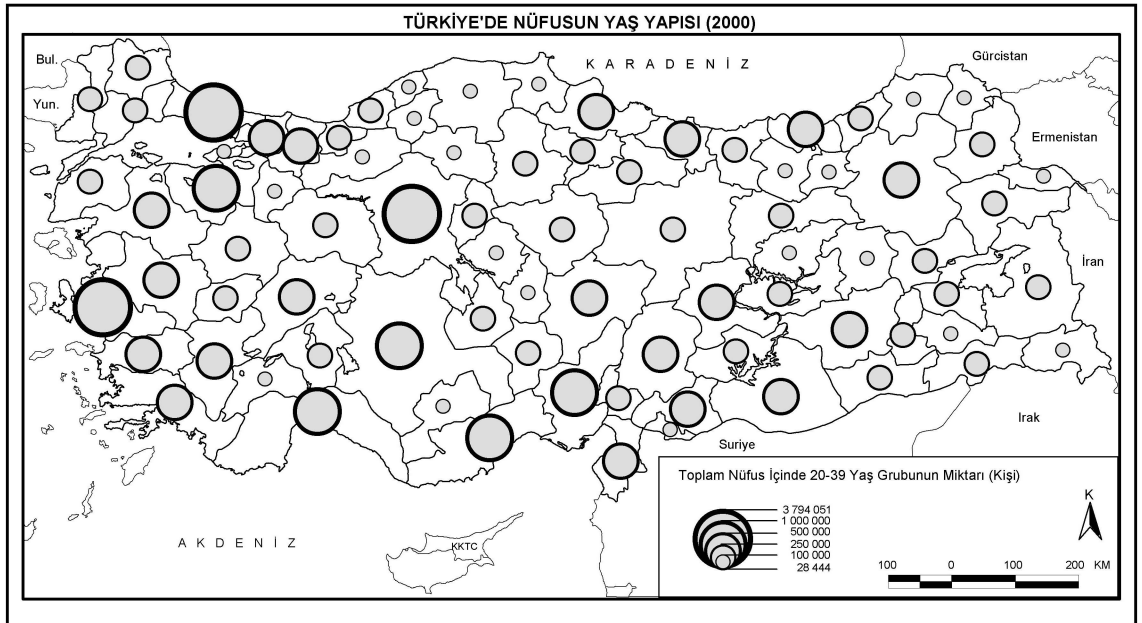
Harita: 22

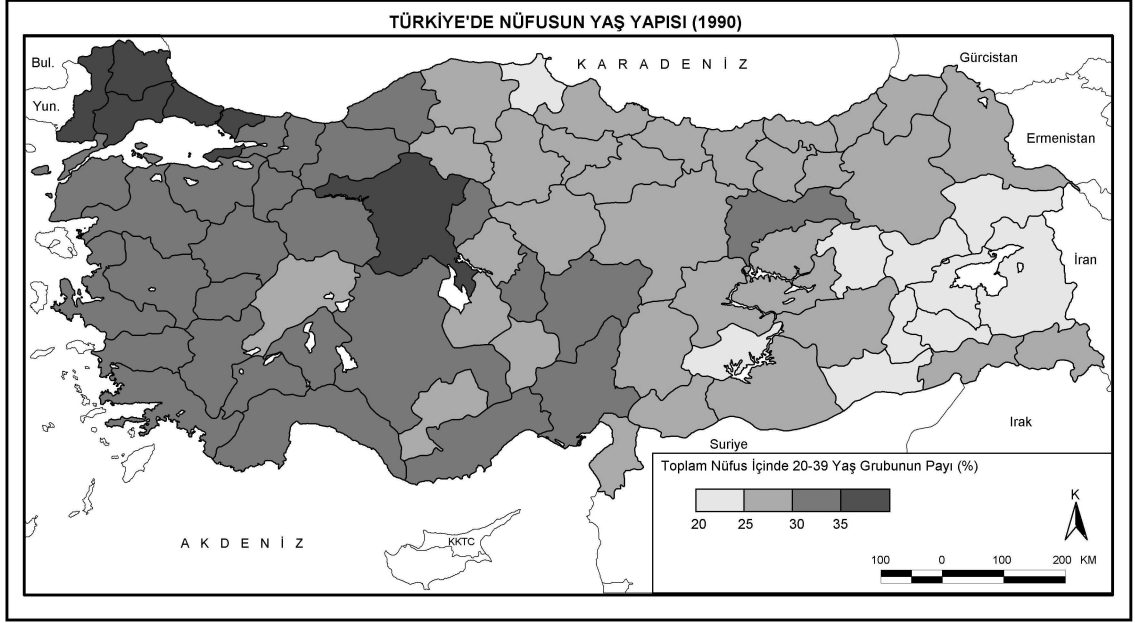
Harita: 23

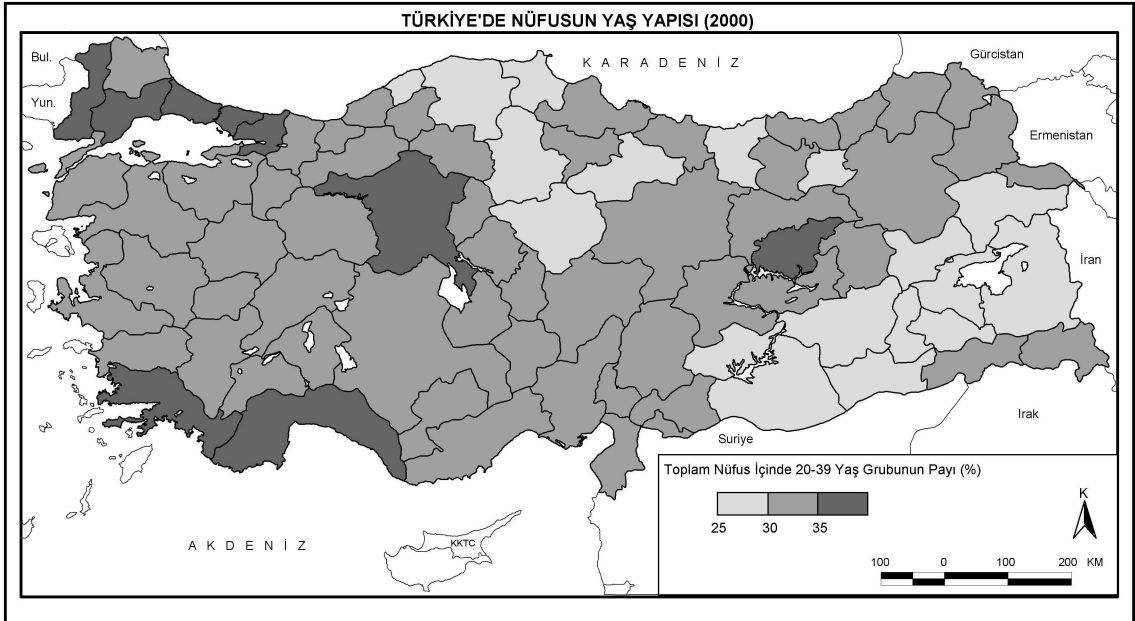
Harita: 24

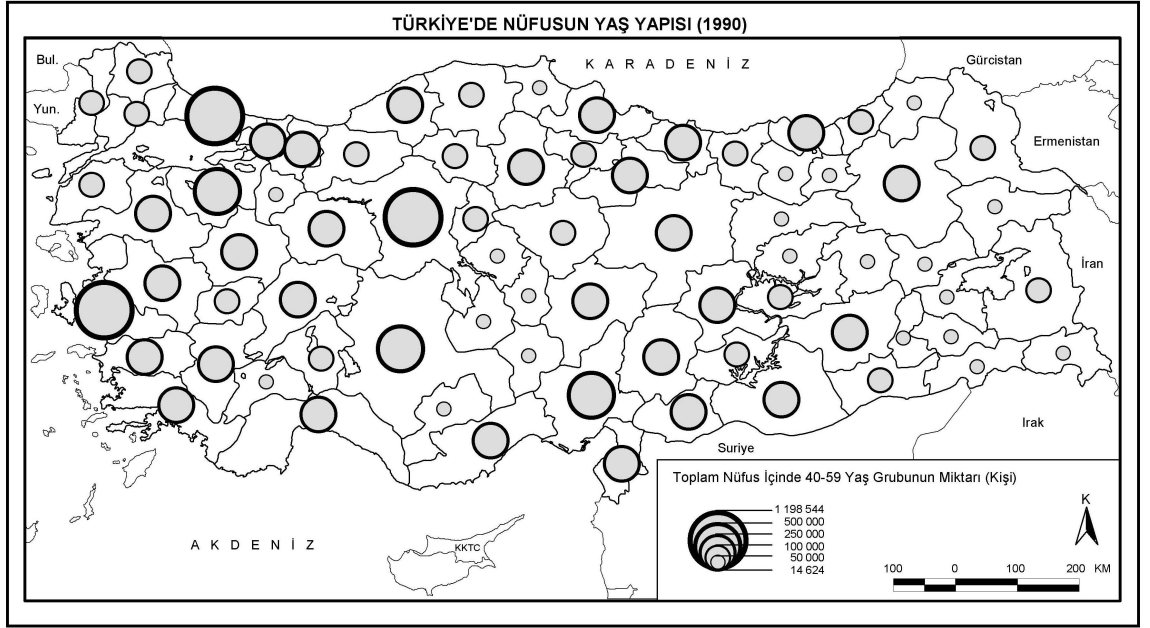
Harita: 25

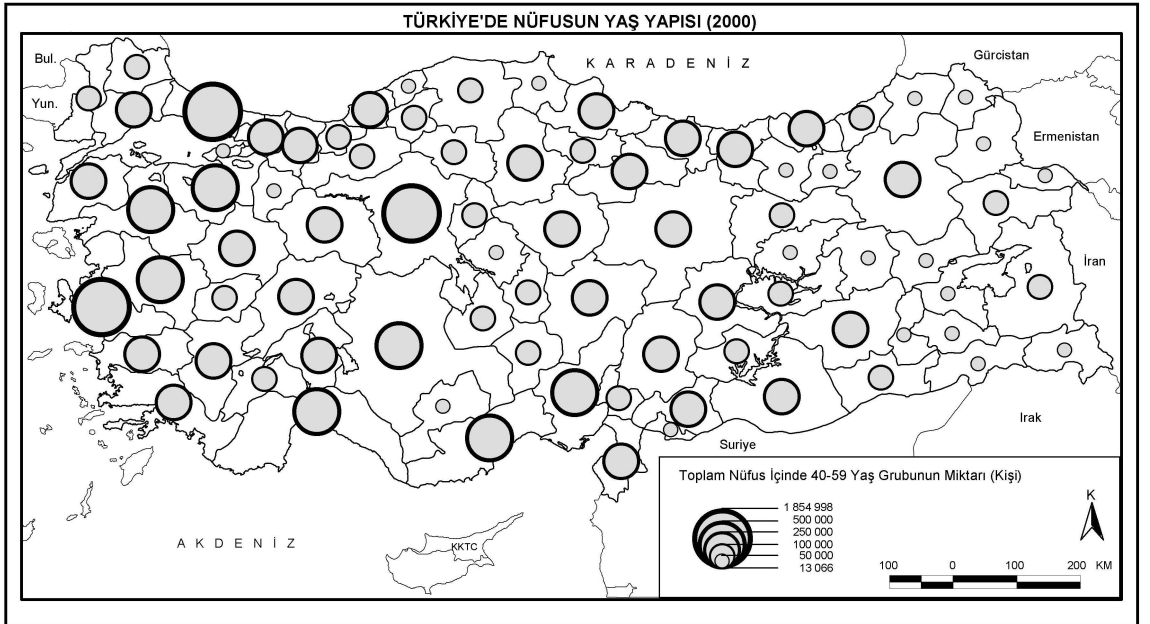
Harita: 26

Harita: 27

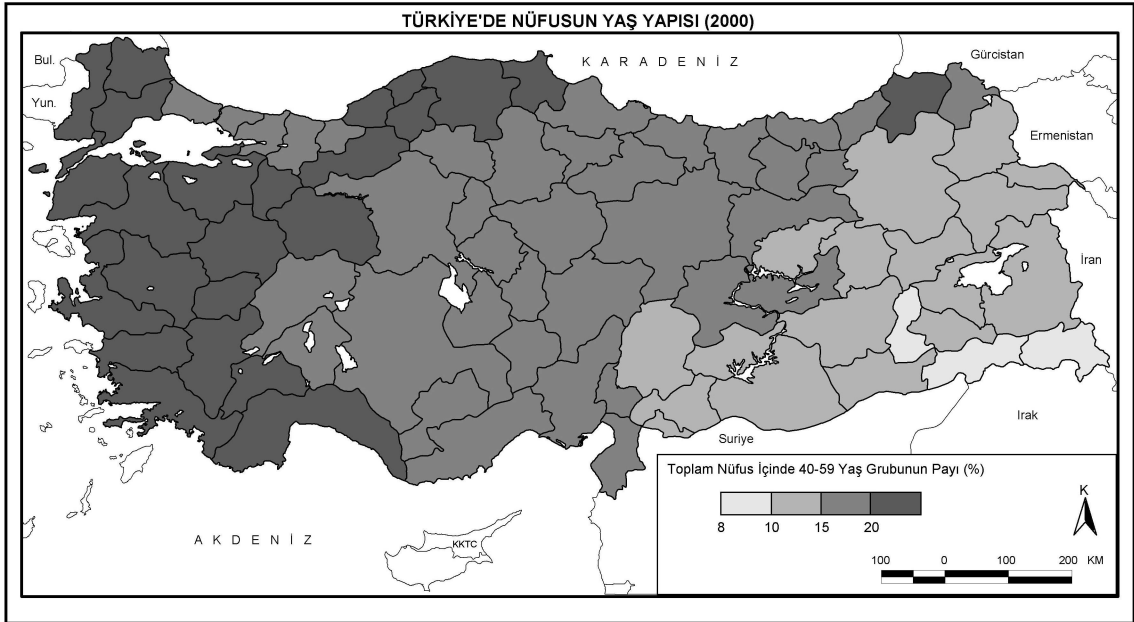
Harita: 28

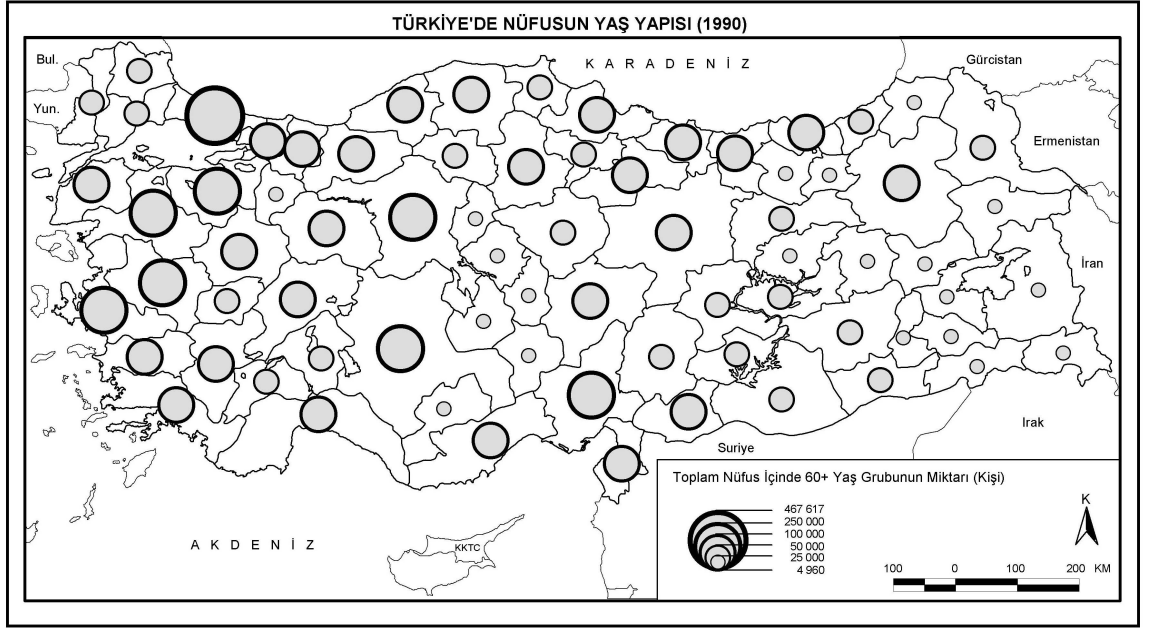
Harita: 29

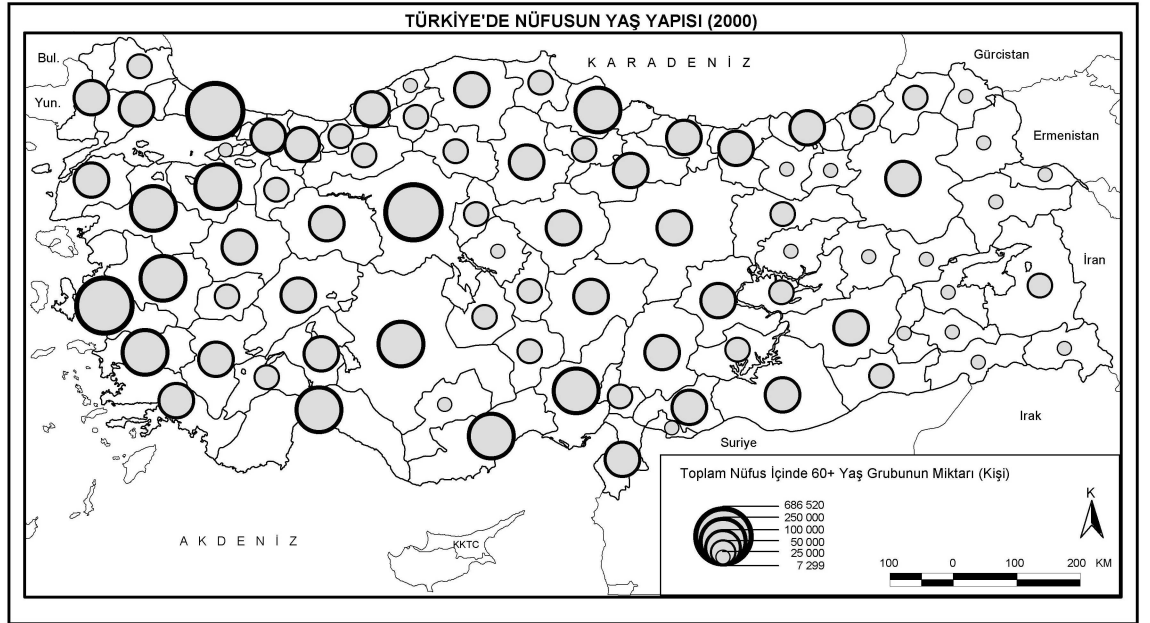
Harita: 30

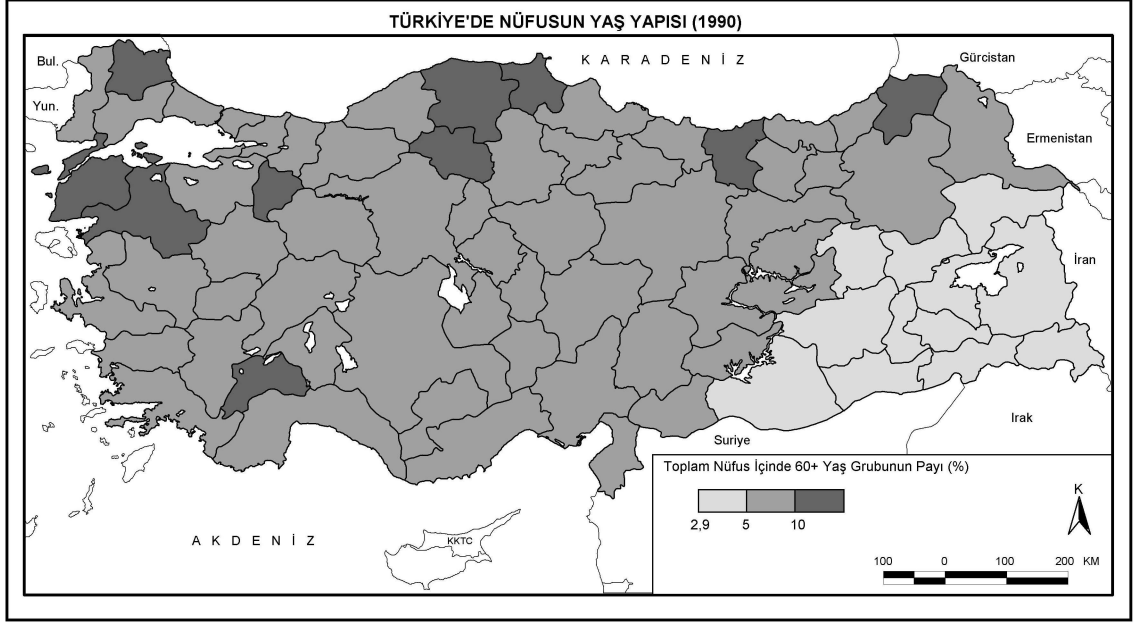
Harita: 31

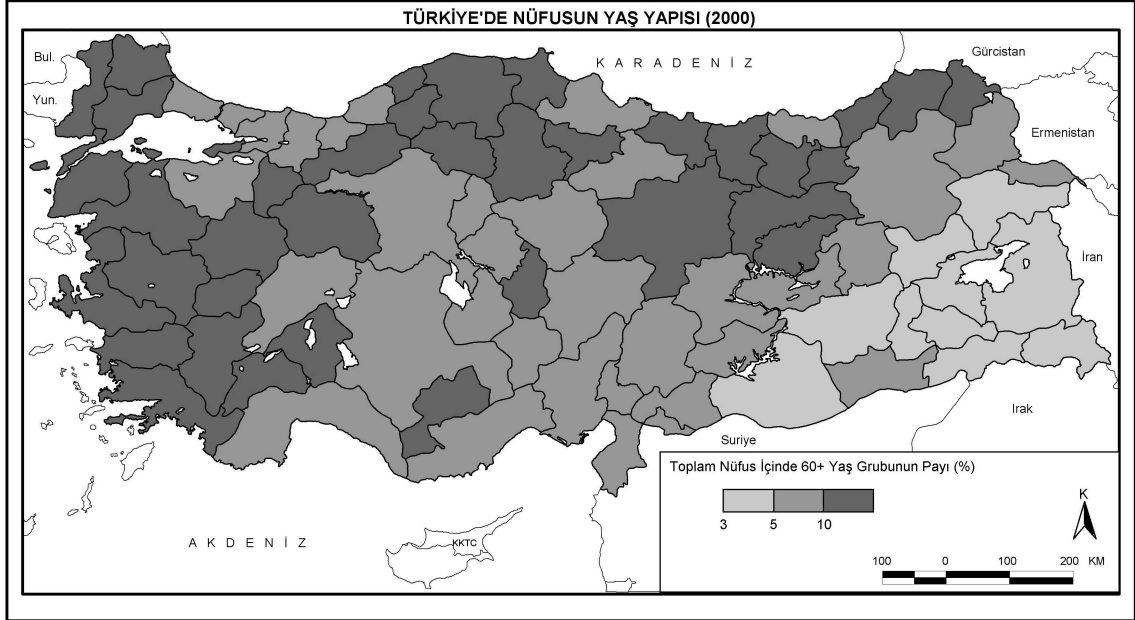
Harita: 32

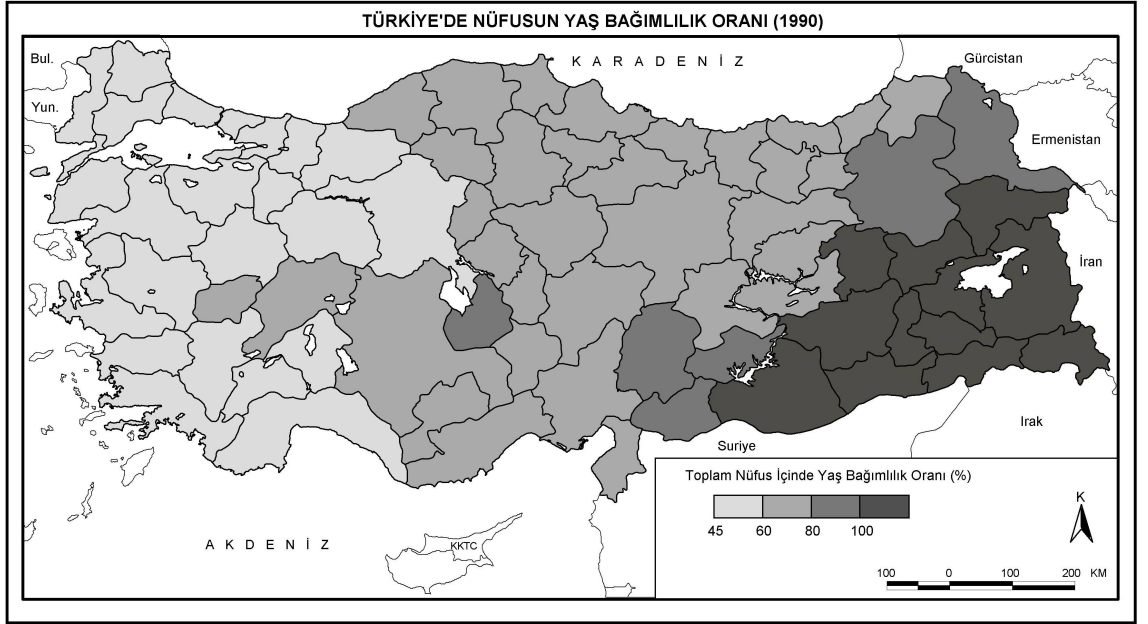
Harita: 33

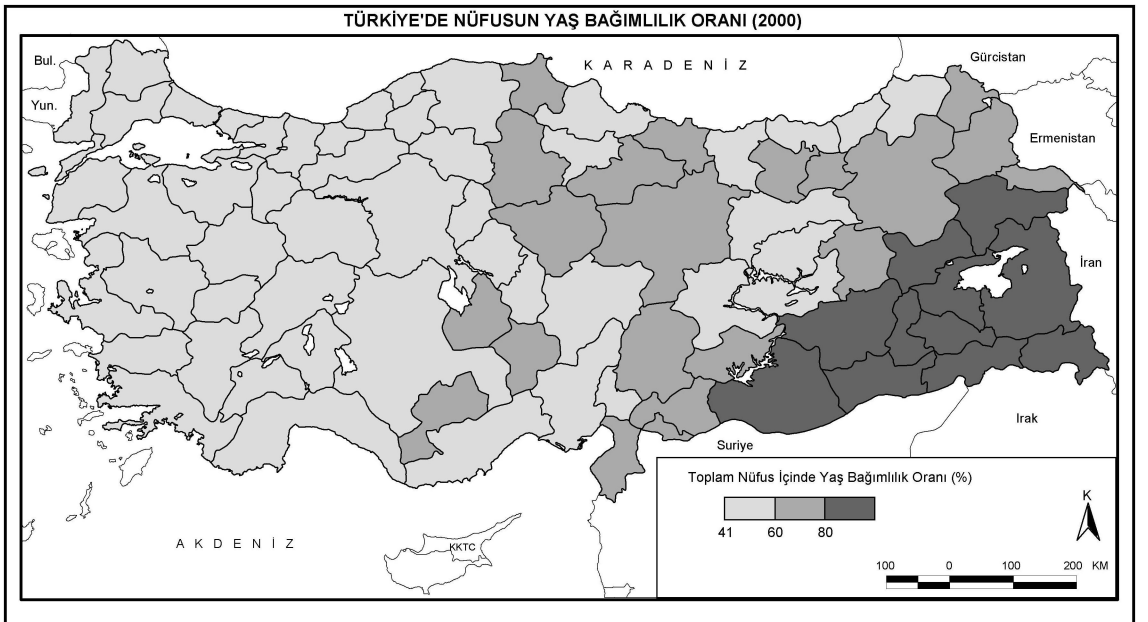
Harita: 34

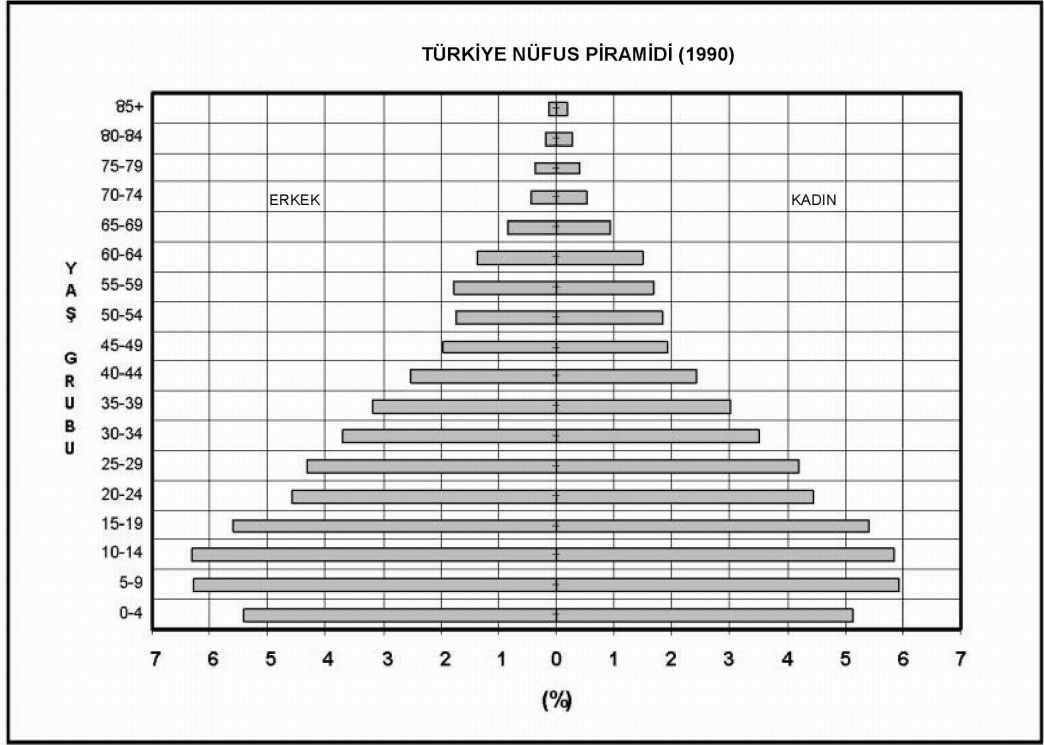
Harita: 35

Harita: 36

Şekil: 1

Şekil: 2

